RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1902. Första Kammaren. N:o 17.

Onsdagen den 12 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 12 på dagen.

Herr statsrådet *Hammarskjöld* aflemnade Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen.

Justerades protokollet för den 5 i denna månad.

Anmäldes och bordlades:

statsutskottets utlåtande n:o 7, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjette hufvudtitel, innefattande anslagen till civildepartementet, äfvensom

bevillningsutskottets memorial n:o 16, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande n:o 15 i anledning af väckt motion om ändring i tullsatserna för vissa slag af väfnader.

Föredrogos, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran bankoutskottets under gårdagen bordlagda memorial n:o 5, äfvensom lagutskottets samma dag bordlagda utlåtanden n:is 25 och 26.

Föredrogs å nyo och företogs paragrafvis till afgörande statsutskottets den 8 och 11 innevarande mars bordlagda utlåtande n:o 30, i anledning af Riksdagens år 1901 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jemte dertill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1900.

§ 1.

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse.

Herr Sörensson: Då jag såsom statsrevisor deltagit i besöken vid fängelserna och äfven i de anmärkningar, som gjorts med afseende å dessa fängelser, skall jag be att få yttra några ord i denna fråga.

Af svaromål på statsrevisorernas anmärkningar, som från myndigheterna inkommit, skilja sig de två, som afgifvits af fångvårdsstyrelsen och fängelsedirektören i Örebro, på ett mindre fördelaktigt sätt från alla de andra. De andra äro nemligen hållna i en human ton och i sak, men detta gäller icke om dessa båda. Fångvårdsstyrelsens svar är fast mer hållet i en öfverlägsen för att icke säga hånfull ton mot statsrevisorerna. Jag skall nu be att få gifva skäl för detta mitt påstående.

Vid besöket i Örebro fängelse sökte vi utröna, huruvida fängelsepredikanten kunde höras från olika celler. Vi besökte sju celler: en var tom och derifrån var det alldeles omöjligt att kunna följa med predikantens föredrag, hvaraf man kunde höra endast enstaka ord. I fyra andra förklarade de der sittande fångarne, att de kunde icke tillräckligt tydligt höra predikanten, de uppfattade väl en del men kunde icke få något sammanhang i hvad han sade. I de två återstående kunde man någorlunda höra predikanten. Detta var på nedre botten. Nu är att märka, att predikanten står på mellanbotten, och all sannolikhet talar för att det skall vara minst lika svårt att höra i öfre våningen i de bortersta cellerna.

Anmärkningen härom har blifvit framstäld, såsom man ser, i en mycket human form. Vi hafva sagt: »Då gifvet är, att den religiösa undervisningen blifver utan betydelse för dem, som icke kunna klart och tydligt höra predikantens föredrag, och då antagas kan, att enahanda olägenhet, som den nu angifna, förefinnes vid rikets öfriga efter samma system och i samma storlek uppförda länsfängelser, hafva revisorerna funnit detta förhållande vara af den allvarliga beskaffenhet, att revisorerna ansett sig böra derå fästa Riksdagens särskilda uppmärksamhet». Jag hemställer till hvem som helst, huruvida i detta yttrande kan ligga någonting sårande eller någonting opassande.

Hur svarar nu först och främst fängelsedirektören? Jo, han säger, att om fångarna icke kunde höra eller om vi icke kunde höra, så berodde detta säkerligen derpå, att korridorfönsterna stodo öppna. Det är hans första skäl. Jag vågar betvifla, att så var förhållandet. Ingen af oss märkte, att fönstren stodo öppna. Jag har talat med alla mina medrevisorer och ingen kan erinra sig, att fönsterna stodo

öppna. Det hade, om så varit fallet, väl legat bra nära till hands, att fängelsedirektören, när vi till honom framstälde anmärkningen, svarat, att det berodde på att fönstren stodo öppna, men han sade icke ett ord härom.

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

Vidare anför fängelsedirektören, att det var buller i fängelset. Det var, med förlof sagdt, icke så. Det var icke något buller i fängelset. I en cell var det icke något arbete, i två andra funnos qvinnor, som icke gjorde något buller, och i en annan cell satt en fånge, som var sysselsatt med något korgarbete, men under alla förhållanden hördes icke något buller i korridoren eller cellen, der jag var.

Kongl. Maj:ts befallningshafvande har svarat på ett för mig fullt tillfredsställande sätt och har angifvit utvägar för att afhjelpa de olägenheter, som vi anmärkt.

Jag kommer så till fångvårdsstyrelsens svar. Den säger först och främst, att den vill erinra, att religionsundervisning äfven eger rum på annat sätt än genom predikningar. Det hafva vi väl aldrig satt i fråga annat än att undervisningen också meddelas enskildt i cellerna. Men härom var icke tal i vår anmärkning. I anmärkningen var det fråga om den religionsundervisning, som meddelas genom predikantens föredrag, och det gäller väl såsom ett axiom, att om man icke kan höra undervisningen, så kan man icke hafva någon nytta af densamma, och således har man i sådant fall ingen nytta af den del af predikantens undervisning, som meddelas genom föredrag.

Vidare säger fångvårdsstyrelsen, att korridorfönstren varit öppna och att arbete pågått i fängelset. Jag har redan yttrat mig om dessa invändningar, så att jag behöfver icke vidare besvara dem.

Vidare heter det i fångvårdsstyrelsens svaromål, att fängelserna väl icke behöfva vara bättre i akustiskt hänseende än kyrkorna, hvarest det funnes många platser, från hvilka man icke kunde höra. Det måtte väl vara stor skilnad i dessa fall. I kyrkorna kan man välja plats; man kan, om man märker, att man på den plats man valt icke kan höra, söka sig en annan; det kan icke fången i fängelset.

Vidare säger fångvårdsstyrelsen, att fängelserna icke i främsta rummet äro afsedda för meddelande af undervisning åt fångarne, utan för att bestraffa dem och hålla dem i fängsligt förvar, och sedan insinuerar fångvårdsstyrelsen, att den möjligheten icke vore utesluten, »att ovana eller bristande hörselförmåga bidragit till anmärkningens uppkomst». Jag vet icke hvad skäl fångvårdsstyrelsen haft att framkasta en sådan beskyllning mot revisorerna. Jag vet icke med mig, att jag ännu brustit i hörselförmåga, och jag tror att detsamma gäller om mina kamrater i statsrevisionen.

På grund af allt detta anser emellertid fångvårdsstyrelsen, att anmärkningen icke bör föranleda till någon som helst åtgärd. Kongl. Maj:ts befallningshafvande har deremot uttalat, att fångarne vid guds-

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

tjensten kunde förflyttas till mera närbelägna celler och att några kunde få gå ut i korridorerna. Men detta har icke fångvårdsstyrelsen behagat på något sätt utfästa sig till, utan har blott yrkat, att anmärkningen icke måtte föranleda till någon Riksdagens eller Kongl. Maj:ts åtgärd.

Hvad vidare beträffar besöket på Svartsjö hade revisorerna uttalat den uppfattning, att det skulle hafva varit önskligt, att några anteckningar förts angående källarcellernas användning, så att man kunde se, i hvilka fall dessa celler användes. Härpå svarar fångvårdsstyrelsen, att det skulle undergräfva disciplinen i anstalten, om straffarbetsfångarne visste att de voro skyddade genom anteckningar. Jag kan alls icke förstå, huru något sådant skulle kunna undergräfva disciplinen. Sedan tillägger fångvårdsstyrelsen, att då den anser denna anmärkning icke hafva annan betydelse än att tillfredsställa statsrevisorernas kunskapskraf, så hemställer fångvårdsstyrelsen, att anmärkningen icke måtte föranleda någon åtgärd. Hvad statsrevisorernas kunskapskraf beträffar, så är i både grundlag och gällande instruktion fastslagen deras skyldighet att undersöka allt hvad som kan vara af intresse att meddela Riksdagen. Detta åligger dem såsom Riksdagens lagligen valda ombud.

Öfvergår jag sedan till anmärkningen beträffande fängelserna i Kungsbacka och Varberg, så visar det sig, att å kronohäktet i Kungsbacka i medeltal för år varit intagna två fångar. Hvad kostnaden för dessa fångar beträffar, så uppgår endast aflöningen till tjenstemännen till mellan 3,000 à 4,000 kronor. Nu säger fångvårdsstyrelsen, att det icke skulle gå an att indraga detta fängelse och förflytta fångarne till ett annat, derför att föreståndaren och presten äro på fast stat och icke kunna förflyttas och derför att man icke på två år kunnat finna något lämpligt ställe att förflytta fångknekten till. Det förefaller mig ganska underligt, att man icke på två år skulle kunna finna ett lämpligt ställe att förflytta en fångknekt till. Det är bra dyrt att för bevakningen af i medeltal två fångar betala ut 3,000 à 4,000 kronor. De fyra à fem mil, som utgöra afståndet mellan Kungsbacka och Varberg borde icke kunna förorsaka så stora kostnader, att man icke med lätthet skulle kunna göra en förflyttning af fångar från Kungsbacka till Varberg.

Jag har låtit mig berättas, att föregående års statsrevisorer också ansetts icke hafva sina fulla sinnen i behåll, d. v. s. att de icke hade så god syn som folk i allmänhet. Det gälde deras besök å åkerbrukskolonien vid Hall, i hvilket fångvårdsstyrelsen kom med denna insinuation. Man har meddelat mig detta från Andra Kammaren och det står nog i revisionsberättelsen. Jag kan icke precis veta, hvilket lyte fångvårdsstyrelsen kan vilja tillägga de kommande revisorerna, men jag vill endast uttala den förhoppning, att de måtte blifva bättre behandlade af fångvårdsstyrelsen, än vi blifvit behandlade, äfvensom den förhoppningen, att fångvårdsstyrelsen måtte vidtaga de åtgärder med afseende å fängelset i Örebro, som Kongl. Maj:ts

befallningshafvande föreslagit; och med uttalande af denna förhoppning får jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

Herr Svedelius: När statsrevisorerna förra året besökte Örebro, var jag, ledsamt nog, på grund af komitéarbete i Stockholm hindrad att vara närvarande, men vid min hemkomst hörde jag omnämnas det besök, som af revisorerna aflagts i cellfängelset, och de anmärkningar, som dervid framstälts. Jag lät mig då angeläget vara att dels af fängelsedirektören inhemta de upplysningar, han kunde lemna, och dels söka personligen bilda mig en föreställning om huru förhållandena voro i förevarande afseende. Af fängelsedirektören fick jag då samma uppgifter, som återfinnas i hans yttrande till fångvårdsstyrelsen, nemligen dels att fönstren stodo öppna — jag vill blott i parentes nämna, att detta alls icke är något sällsynt förhållande och för öfrigt ganska behöfligt synnerligast under sommartiden — och dels att under revisorernas besök arbete pågick på åtskilliga ställen, i synnerhet utanför men äfven i någon mån inom fängelset, och han ville tillskrifva dessa omständigheter, att ljudet icke hördes väl. Jag besökte sedan fängelset tillsammans med fängelsepredikanten, och han uppläste då ett par religiösa berättelser. Jag gick in i de olika cellerna för att söka bilda mig ett omdöme, huru ljudet der hördes, och för min egen del fann jag, att i de aflägsnaste cellerna, när dörren stängdes, kunde jag icke höra, men att deremot, när dörren var på glänt, kunde jag höra, om icke fullt tydligt, dock så, att jag någorlunda kunde följa med vid berättelsens uppläsande. Derefter lät jag föra in några fångar i de olika cellerna och anstälde prof, huruvida de kunde följa med hvad fängelsepredikanten uppläste. Jag fann då, att till och med i den aflägsnaste — en af de fyra hörncellerna på nedra botten — en fånge, som dit infördes, hörde och kunde till fullo återgifva den berättelse, som fångpredikanten uppläst, och detta oaktadt dörren var helt och hållet stängd. Detta innebär naturligtvis ett bevis på en synnerligen god hörselförmåga, och det torde väl icke vara tvifvelaktigt, att icke i detta afseende förhållandet kan vara mycket olika med olika individer. Särskildt är det nog så, att fångars hörsel, såsom antydts, blir skärpt, och rigtigt är ju äfven, att man vid äldre år — det har jag iakttagit på mig sjelf — icke hör fullt så väl som vid yngre. Jag fick derför personligen den uppfattningen att, ehuru den anmärkning, som af revisorerna framstälts, väl icke var alldeles obefogad, förhållandet dock icke borde tillmätas så synnerligen stor betydelse, i ty att, såsom jag i mitt yttrande gaf till känna, den lilla olägenhet, som uppstod derigenom att ljudet icke fullt tydligt framträngde till de aflägsnaste cellerna, så att den, som icke är synnerligen väl utrustad på hörselns vägnar, icke kan fullt uppfatta hvad som säges, kunde, enligt min föreställning, lätteligen afhjelpas på det sättet, att man undveke att vid gudstjensterna hafva fångarne instängda i dessa aflägsnaste celler, och jag har dermed afsett särskildt de fyra hörncellerna på nedre

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

botten, emedan ljudet går bättre uppåt än nedåt och de öfversta cellerna derför icke äro fullt så olägliga i detta hänseende som de i nedersta våningen. Jag föreställer mig således, att saken är fullt afhjelpt genom att antingen dörrarne till dessa celler ställas mera öppna eller att fångar, som icke äro utrustade med särskildt god hörsel — om man nödgas förvara sådana i dessa celler — föras ut i korridorerna under gudstjensterna. På det sättet kunde de anmärkta olägenheterna lätt afhjelpas.

Med anledning häraf har jag föreställt mig, att anmärkningen icke vore af synnerligt stor betydelse. För öfrigt har jag naturligtvis icke något yrkande att göra.

Herr Wieselgren: De ord, hvarmed den siste ärade talaren afslöt sitt anförande, torde icke möta gensaga från något håll. Han slöt nemligen med uttalandet att frågan icke vore af synnerligt stor betydelse. Jag tror icke heller, att sakfrågan ens af revisorerna sjelfva anses vara af »stor betydelse». Hvad som härvidlag för dem är af största betydelse är, att de icke blifvit nog vördnadsfullt bemötta.

Det är bra eget, att man så ofta får se bevis på rigtigheten af den satsen, att vi menniskor »tåla lätt kritiker, när de blott röra någon ann'»! Statsrevisorerna, som resa landet rundt och så finna tillfälle att framställa desto flera anmärkningar, befogade eller icke, finna icke ens de alldeles obefogade utgöra skäl för vederbörande embetsmyndigheter att känna sig sårade. Men om dessa vederbörande icke svara dem på det mest hänsynsfulla sätt, så anse revisorerna sig kränkta och förolämpade och klaga hos Riksdagen på det sätt vi nyss bevittnat. Väcker det ej minnen från den tid, då vi ännu voro pojkar och då stundom hände, att någon kamrat, som gerna sjelf spelade öfversittare, vid försök att »tufsa till» någon i flocken, råkade ut för mothugg och då sprang hem till »söta mamma» och klagade, hvarefter hon begaf sig till magistern för att utverka straff å den der andra pojken, som vore så stygg? Ja, så är det; vi växa till i ålder och visdom; men det är icke utan att det finnes drag, som rätt oförändrade följa oss från pojkåren ända till dess vi blifvit gråhårsmän!

Jag tror icke, att statsrevisorerna ökat sitt anseende genom att på detta sätt klaga, i all synnerhet när det gäller en sådan gränslös bagatell, som här är i fråga. Jag vädjar till kammaren, huruvida de uttryck, som den förste talaren uppläste, skulle kunna anses så synnerligen stötande. Men kan det ligga någon ursäkt deri, så kan jag ju omtala, att yttrandet från Örebro inkom till fångvårdsstyrelsen så sent, att den måste under loppet af några timmar läsa handlingarna, sätta upp sitt utlåtande, skrifva ut expeditionen och sända in den till Kongl. Maj:t för att hinna komma in dermed i föreskrifven tid. När det är en sådan brådska, så kan det ju hända, att ett eller annat uttryck icke blir så noga afvägdt. Men i alla händelser kan väl icke detta vara någon dödssynd — åtminstone icke någon dödssynd af

Angående anordningarne vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

sådan beskaffenhet, att den bör föranleda någon anklagelse i svenska Riksdagen. Vi hafva i sanning allvarligare ting att upptaga vår tid med. Då emellertid frågan väckts och jag blifvit ställd på de anklagades bänk, så måste jag ju söka försvara mig.

Jag vänder mig då till en början mot den förste talarens påstående, att fångvårdsstyrelsen i fjol i fråga om besöket å Hall frånkänt statsrevisorerna förmågan att se. Fångvårdsstyrelsen har icke att göra med Hall och har aldrig yttrat sig om den saken. Jag vet icke heller, hvilken det varit, som haft så låga tankar om revisorernas synförmåga, men icke var det fångvårdsstyrelsen.

I statsutskottets utlåtande omtalas det, att det icke vore blott fyra, utan åtta hörnceller i örebrofängelset, nemligen de fyra hörncellerna i ej allenast nedersta, utan äfven öfversta våningen, som vore så dåliga i akustiskt afseende. Jag skall med anledning häraf be att få upplysa kammaren, att hörncellerna i öfversta våningen af dessa större fängelser vanligtvis äro så kalla, att de icke gerna användas till fångförvar, utan såsom materialceller. Så är äfven fallet i Örebro. Två af dem användas till förrådsrum och de öfriga två stå vanligtvis tomma. Endast när fängelset är öfverfullt, användas de, och då endast för sådana, som sitta af böter under några få dagar och sedan slippa ut. Det kan ju hända, att de äfven få sitta der en söndag, men det är icke säkert och kan svårligen betraktas såsom en fråga af vigt. Men icke är det lämpligt, att man på ifrågavarande sätt konstruerar fram anmärkningar och derjemte, för att få dem stora, multiplicerar dem; de fyra cellerna på nedre bottnen multiplicerar utskottet med två, och sedan multiplicera revisorerna detta nya tal med antalet af alla rikets lika stora fängelser, hvarigenom man först lyckas få till stånd en stor fråga: en allvarlig brist i religionsundervisningen för fångpersonalen — under det ju i annat fall de fyra örebrocellernas dåliga akustik icke kan tillerkännas så stora dimensioner.

Den förste talaren förklarade, att statsrevisorerna »icke märkt», att fönstren stodo öppna, och han gaf oss vidare en beskrifning öfver huru det gått till vid tillfället. Om detta kan jag ju icke hafva någon mening, ty jag var icke med och icke fångvårdsstyrelsen heller; vi ha ju fått nöja oss med de upplysningar, som framgå af de till oss insända handlingarna. I dem står icke omtaladt, att statsrevisorerna sjelfva gingo in i cellerna och förhörde fångarne. Icke heller hade jag trott ett sådant tillvägagående ha varit möjligt, då det ju icke lagligen låg inom statsrevisorernas befogenhet att gå så långt. Statsrevisorerna hafva icke denna rätt, efter den i vårt land gällande lagstiftning; men om de utan vidare tagit sig en sådan rätt, så får det ju gå på deras eget ansvar. Jag kunde emellertid icke drömma om att statsrevisorerna så förfarit, utan trodde, att deras omdöme om fängelsets akustik grundade sig på hvad de sjelfva förnummit, när de gått in i någon tom cell. Då de emellertid icke behöfde för längre tid, än de sjelfva ville, vistas i cellen, kunde det

Angående anordningarne vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

ju ej heller vara så farligt, om de icke derinne hört så väl. Nu är det emellertid föreskrifvet, att fönstren i allmänhet skola hållas öppna icke blott i sjelfva det stora fängelset, utan också i cellerna.

Att så sker, är en mycket vigtig omständighet och en omständighet, som till stor del förklarar, hvarför helsotillståndet i våra fängelser är så godt, som det är. Jag måste således, när det icke i statsrevisorernas framställning förekommer bestämd upplysning om annat, antaga, att det i sagda afseende varit så, som det bort vara; och derför fann jag det ganska naturligt, att ljudet undandragits statsrevisorerna, utan att man fördenskull behöfde anse dem vara, såsom den förste ärade talaren yttrade, på något sätt »lytta». Men det vågar jag säga, att den har mycket litet reda på huru det förhåller sig med ljudet, som icke vet, att uppfattningen af ljudförhållanden är något ytterst individuelt. Jag har sjelf praktiserat den metod, som jag trodde att statsrevisorerna vid ifrågavarande tillfälle användt, i det jag nemligen, när jag på mina resor varit en söndag i någon stad, der fängelse funnits, brukat gå dit upp och tagit plats i någon af de aflägsnaste cellerna för att höra, huru predikanten kunde derifrån uppfattas; och egendomligt nog har jag för en del år sedan suttit just i en af de nu ifrågavarande cellerna och afhört en högmessogudstjenst. Jag kan visserligen säga, att jag hörde predikanten mycket väl; men det bevisar i detta fall ingenting, ty det var ej den nuvarande predikanten, utan dennes företrädare jag då hörde, och det är icke möjligt för mig att mäta den nuvarandes röststyrka efter företrädarens. Den enes är ej densamma som den andres, och i fråga om åhörarnes förmåga att uppfatta dem är en skilnad i röst af den största betydelse. Dessutom torde hvar och en af oss veta, att hörseln är en ganska vansklig egenskap. Samma person kan vid olika tillfällen och under olika förhållanden höra bättre eller sämre; och är det så, att någon luftström rör sig emellan talaren och åhöraren, vet ju hvar och en från våra offentliga sammanträden, kyrkobesök och andra tillfällen, att af två personer, som sitta på ganska nära afstånd från hvarandra, den ene kan höra, men den andre icke. De allra fleste af oss ha nog vid något tillfälle erfarit dylikt. Således: det är icke så ärekränkande, som den förste ärade talaren tycktes anse, att fångvårdsstyrelsen vågar förutsätta såsom förklaringsgrund för revisorernas oförmåga att höra örebropredikan »bristande hörselförmåga», något, som ju icke är liktydigt med döfhet eller dylikt, utan kan bero på många omständigheter. Jag är sjelf icke säker på, att jag nu skulle kunna höra i den cell, der jag hörde mycket väl för 10 à 12 år sedan.

Den förste ärade talaren tycktes vidare uppfatta som en synnerlig förolämpning mot statsrevisorerna, att icke fångvårdsstyrelsen vidtagit någon åtgärd i den väg, eller rättare: ej gjort detsamma, som Konungens befallningshafvande i sin skrifvelse omförmält. Ack, mine herrar, denna fråga är verkligen icke af den beskaffenhet, att fångvårdsstyrelsen för dess ordnande behöfver göra det allra minsta!

Angående anordningarne vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

Det är en sak för lokalförvaltningen, såvida ens Konungens befallningshafvande behöfver derför ingripa. Fängelsedirektören och predikanten kunna ordna dem helt och hållet på egen hand. Det är troligen icke någon predikant i hela riket, som tycker, att det är roligt att »predika för döfva öron», utan att höras. Det är redan många år, sedan fångvårdsstyrelsens chef anmanade fängelsepredikanterna, att de skulle skaffa sig kännedom om, i hvad mån deras predikningar uppfattades af fångarne, genom att vid sina cellbesök under veckans lopp bringa på tal söndagens predikan; af fångarnes dervid afgifna svar kunde de lätt bilda sig en föreställning, huruvida i afseende härå någonting kunde vara att göra. Finner en predikant på tillfrågan, att en fånge i någon viss cell ej hör, så är det naturligtvis den allra enklaste sak i verlden, att han säger till direktören: i denna cell hör ej den fången. Det är derför ej sagdt, att den cellen aldrig kan begagnas af någon annan fånge, ty fångars hörsel är också olika. Om nu en fånge af sådan anledning bör flyttas till en annan cell, kan det verkligen göras utan någon åtgärd af centralmyndigheten i hufvudstaden; och det är tydligt, att, när länsstyrelsen såsom i förevarande fall tillsäger om ena eller andra tillvägagåendet, det också sker, utan att några vidare åtgärder från centralmyndighetens sida äro af nöden.

Jag ber dessutom att få konstatera, det statsrevisorerna antagligen icke kunna jemföra sin hörselförmåga med cellfångarnes; ty hvar och en, som haft med fångvård att göra, vet, att cellfångars hörselförmåga är alldeles abnormt uppdrifven. Om statsrevisorerna sjelfva vilja öfvertyga sig om detta påståendes rigtighet, så skall jag be att få gifva dem det rådet, att, när de nästa gång besöka ett fängelse för att egna denna fråga »den särskilda uppmärksamhet», som statsutskottet manat till, de skola försöka att ohörde af fången kunna se in i hans cell, ohörde kunna närma sig cellen och öppna den lilla plåten, som täcker det så kallade synglaset inåt cellen. Jag vågar säga, att det i de flesta fall skall misslyckas dem. Sådan har åtminstone min erfarenhet varit. Hur tyst man än går och hur varsamt man än berör den lilla plåten — i det ögonblick man tittar in i cellen, möter man nästan alltid fångens blick. Jag öfverlemnar åt vetenskapsmännen att undersöka, hvarpå detta fångens uppdrifna hörselsinne beror, och vill sjelf endast »konstatera faktum». Men tvisten i förevarande fråga hänger dock på huruvida man skall anse, att *statsrevisorernas* förmåga att höra är normerande för *cellfångarnes* förmåga att höra; och detta bestrider jag på det allra bestämdaste.

Jag vet icke rigtigt, om det kan vara af något intresse för kammaren, att jag upptager hvad den förste ärade talaren anfört i fråga om två andra af statsrevisorernes anmärkningspunkter. Det är ju i fångvårdsstyrelsens förklaring beträffande det lilla kungsbackafängelset hänvisadt till, att fångvårdsstyrelsen sjelf redan för några år tillbaka underställt Kongl. Maj:t frågan om Kungsbacka- och

Angående anordningarne vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

Varbergsfängelsernas indragning. Konungens befallningshafvande i Hallands län förklarade, då denna myndighet yttrade sig i frågan, att han icke ville gå in på att båda fängelserna, både det i Varberg och det i Kungsbacka, skulle indragas, utan han begärde, att Varbergsfängelset skulle, om än med begränsad användning, få vara qvar. Sedan återstår endast frågan rörande Kungsbackafängelset; men det förhåller sig, som den förste ärade talaren sjelf anmärkte, så, att kostnaden för det fängelset egentligen ligger på lönerna till direktören och predikanten. När nu dessa icke kunna aflägsnas, och det dock är ett faktum, att då och då någon fånge ditförpassas och häktet för längre eller kortare tid användes, föreföll det fångvårdsstyrelsen vara bäst att låta med indragningen af detta fängelse tills vidare anstå, då staten i allt fall icke kan komma ifrån att utbetala den aflöning, som redan till sagda tjenstemän är utfäst. Hvad vaktbetjenten angår, inser väl en hvar, att man icke kan förflytta honom, så länge fängelset står qvar. Nog skall det väl finnas en vaktbetjent, som bevakar de fångar, som i fängelset förvaras.

Och hvad beträffar den ifrågasatta journalen på Svartsjö, fann den förste ärade talaren det alldeles orimligt, att man kunde säga, att föreskriften om uppläggandet af en sådan skulle menligt inverka på fångarnes respekt för direktören. Om man ser efter i fångvårdsstyrelsens förklaring, står der ej annat än det, att, när statsrevisorerna komma till en anstalt och göra en anmärkning om att det icke finnes någon journal förd öfver de tillfällen, då en fånge insatts i källarcell, naturligtvis i främsta rummet bevakningen och sedermera genom bevakningen fångpersonalen få den uppfattning, att statsrevisorerna funnit anledning att anmärka bristande kontroll öfver direktören — och man anmärker ju ej bristande kontroll, för så vidt man ej funnit något fel begånget eller någon försummelse att lägga fängelsebefälet till last. Detta förhållande kräfver mycken aktsamhet, då det verkligen är en mycket svår, mycket ömtålig ställning, som våra fängelsedirektörer, i synnerhet de för de största anstalterna, hafva. Man får ej i onödan visa dem misstro. Jag har inspekterat våra fängelser i snart 17 år, men jag har aldrig erfarit behof af en sådan journal. Hade jag det funnit, skulle jag för länge sedan hafva föreskrifvit, att en sådan skulle föras. Men jag begriper sannerligen icke, hvarför i detta fall det skulle vara så nödvändigt att få veta hvad som skett för lång tid tillbaka, då en fånge t. ex. skrikit eller fört oväsen, och man, för att han ej skulle störa stillheten i öfrigt inom fängelset, nödgats föra honom ned i en källarcell. Det är ju gjord gerning, som ej kan ändras. Och är det någon, som anser sig hafva blifvit orättvist behandlad, står det ju honom fritt att anföra klagomål. Det har verkligen händt i ett par fall. En sådan anmälan leder till undersökning; man begär fram förhörsprotokollen, der hela den proceedur finnes beskrifven, som direktören användt mot fången, således ock hans insättande i källarcell. Det är således endast det, anmärkningen gäller, att det icke öfver källarcells-

episoden föres en särskild liggare. Statsrevisorerna vilja, begripligt nog, icke hafva besväret att läsa igenom förhörsprotokollen, hvilket generaldirektören eller annan inspektionsförrättare måste göra. Det är alltsammans. Och jag finner det då icke vanvördigt eller nedsättande att påstå, att en särskild journal möjligtvis kan vara af nöden för statsrevisorernas kunskapskraf, men att den derutöfver icke behöfves.

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

Jag har, herr grefve och talman, intet yrkande att göra.

Herr Pettersson: Då jag varit med vid det besök, som en del af revisorerna aflade i Örebro cellfängelse, ber jag endast att till alla delar få bestyrka som min uppfattning hvad den förste ärade talaren här sagt. Och jag ber att få påpeka för hvar och en, som genomläst revisionsberättelsen, att den paragraf — ej anmärkning — som revisorerna skrifvit om sitt besök i Örebro cellfängelse, icke är så affattad, att någon bort kunna ondgöra sig öfver ordalagen deri. Jemför man den med den förklaring, som fångvårdsstyrelsen afgifvit, framstår i ännu högre grad den hofsamma form, i hvilken paragrafen blifvit affattad. Efter min uppfattning är det icke berättigadt att så, som generaldirektören för fångvårdsstyrelsen gjorde, söka reducera denna fråga till, såsom hans ord föllo, en gränslös bagatell. Frågan är ej af synnerligen stort intresse, sades det. För oss och många med oss liktänkande torde den deremot vara det. Det torde vara af betydelse, huruvida fångarne verkligen kunna höra predikningarne eller icke. Det är sant, att uppfattningen af ljud ytterst beror på personens individuella förmåga, och med hänsyn dertill kan man ju lämpligen vidtaga den åtgärd, att man genom omflyttningar placerar de fångar, som ega mindre god hörsel, så, att de få tillgodogöra sig de i akustiskt hänseende förmånligaste platserna.

För hvad herr landshöfdingen i Örebro län anfört i fråga om sitt besök ber jag att få framföra min tacksamhet, då han gaf revisorerna delvis rätt. För min del gjorde jag mig ej skyldig till hvad den siste talaren så hårdt klandrade. Jag var ej inne i någon cell, utan medan predikanten läste upp sitt stycke, uppehöll jag mig på olika ställen i korridorerna, på de ställen, der jag ansåg, att ljudet skulle höras minst, och det var verkligen förvånande, huru otydligt det framträngde dit. Jag är dock ännu ej så gammal, att min hörselförmåga aftagit, hvilket fångvårdsstyretsen antagit som förklaringsgrund för anmärkningen. Att en besökande vid andra tillfällen hört predikanten bättre, kan möjligen förklaras af att predikanten då vändt sitt ansigte och ofrivilligt rigtat ljudet åt det håll, der han vetat, att den besökande uppehållit sig, men så mycket sämre hördes det då på andra håll.

I fångvårdsstyrelsens förklaring stå några saker, som jag också ber att här få beröra. Bland annat jemföras fängelserna med för allmänheten tillgängliga gudstjenstlokaler, under förklaring, att det

Angående anordningarna vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.)

äfven i kyrkan händer, att det finnes platser, der man ej kan höra predikanten. Ja väl, men i en kyrka väljer hvarje åhörare sin plats, och detta lär väl vara fångarne förmenadt. De få sitta, der de sitta. Det offras betydliga belopp och göres allting, för att vistelsen i fängelset skall tjena fångarne icke blott till bestraffning, utan äfven till förbättring, och då är det väl emellertid ej för mycket, att vid religionsundervisningen det fästes allt möjligt afseende vid att fångarne skola kunna tillgodogöra sig densamma.

Jag har velat säga detta för att häfda statsrevisorernas rätt och det arbete de här gjort, och jag ber för närvarande endast att få tillstyrka bifall till utskottets förslag i denna paragraf.

Herr Wieselgren: Jag skall be att få uttala min djupa tillfredsställelse med den förklaring, som den siste ärade talaren afgaf rörande statsrevisorernas intresse för religionsundervisningen för våra fångar. Det är mig så mycket kärare att nu få afgifva denna öppna tacksägelse, som det är föga mer än ett år sedan samma revisorer inkommo med ett förslag rörande fångars arbetsanvändning, hvars genomförande under en stor del af året skulle beröfvat dem all möjlighet att komma i åtnjutande af religionsundervisning och själavård.

Herr Berg, Gustaf Axel: Min afsigt har verkligen icke varit att förlänga denna diskussion. Men den ton, som den siste ärade talaren anslog, äfven i sitt senare anförande, gör, att jag anser mig skyldig, då jag deltagit i åtskilliga statsrevisioner och äfven den, hvars berättelse nu behandlas, att yttra några ord.

Den förste talaren framhöll, att statsrevisorerna i de yttranden, som af vederbörande myndigheter afgifvas öfver revisorernas berättelser, i allmänhet finna ett hänsynsfullt svar och en hänsynsfull förklaring angående de förhållanden, som af revisorerna berörts, men att detta deremot icke alltid varit fallet i fråga om de förklaringar, som inkommit från kongl. fångvårdsstyrelsen; och jag skall be att för min ringa del få gifva den ärade talaren fullkomligt rätt deruti. Vidare skall jag be att få tillägga, att hvad här i dag förekommit ytterligare bestyrkt detta uttalande om det mindre hänsynsfulla sätt, hvarpå chefen för fångvårdsstyrelsen anser sig kunna bemöta statsrevisorernas berättelser.

Chefen för fångvårdsstyrelsen talade om »klagande pojkar». Möjligtvis gjorde han det för att få tillfälle att gifva åt sin förklaring den skolmästareton, som han hade, då han bemötte revisorernas uttalanden. Han sade äfven något derom, att statsrevisorerna icke behöfva befara att för längre tid nödgas qvarstanna i cellerna. Jag hemställer vördsamt till kammaren, om ett sådant yttrande hade varit behöfligt, eller om det ens kan vara lämpligt, eller om det icke måste rubriceras såsom ett mindre hänsynsfullt uttalande. Han yttrade vidare, att efter hans förmenande statsrevisorerna icke hade rätt att ingå i cellerna eller tillspörja fångarne. För min ringa del

ber jag att få alldeles bestämdt häfda rätten för statsrevisorerna att se till, huru det är anordnadt i cellerna på våra cellfängelser, lika väl som att anhålla att få inträda i generaldirektörens arbetsrum och der af honom begära upplysningar.

Angående anordningarne vid predikningar inom Örebro länsfängelse. (Forts.).

Den förste ärade talaren gjorde sig visst skyldig till ett misstag, då han talade om en förklaring, som skulle hafva afgifvits i fjor angående ett förhållande, som af statsrevisorerna anmärkts vid ett besök å Hall. Jag har ej meddelat den ärade talaren något i denna sak. Det är ju dock så, som den näst föregående talaren uppgifvit, att fångvårdsstyrelsen icke har något med Hall att skaffa. Men den nästan mörka källarcell, hvarom då var fråga, fans icke på Hall, utan på Långholmen. Deri låg visst hela misstaget. Jag vill nemligen minnas, att det i en förklaring af fångvårdsstyrelsen förekom ett uttalande om, att den utifrån kommande icke hade den skarpa syn, som en fånge tillvinner sig, hvilken länge suttit instängd i nästan mörk cell. I sak torde sålunda den förste talarens erinran hafva varit rigtig.

Jag skall icke förlänga diskussionen vidare, men anser mig hafva haft skyldighet att säga hvad jag nu sagt.

Efter härmed slutad öfverläggning biföll kammaren hvad utskottet i föreliggande paragraf hemstält.

§ 2.

Utskottets hemställan bifölls.

§§ 3 och 4.

Lades till handlingarna.

§ 5.

Angående afskrifning ur kronoräkenskaperna af skilnadsarrende.

Herr Cavalli: Mot utskottets hemställan i denna punkt har jag ingen erinran. Jag har blott en önskan att med några ord söka fullständiga densamma.

Afskrifning i kronans räkenskaper af skilnadsarrenden bör enligt min mening gälla icke allenast arrenden för de för statsverkets räkning utarrenderade kronoegendomarne, utan äfven andra egendomar, hvilkas afkomst redovisas i kronoräkenskaperna. Jag syftar närmast på hemman, utarrenderade för presterskapets lönereglerings-fond och biskopslönereglerings-fonden. Då åtgärder komma att vidtagas i anledning af denna utskottets hemställan, som jag förmodar blir Riksdagens beslut, vore det derför önskligt, om vederbörande departementschef ville egna uppmärksamhet jemväl åt den sidan af saken. Skilnaden mellan de för statsverkets räkning och de för nämnda fonder utarrenderade egendomar är i realiteten ingen uti här ifrågavarande afseende — afkastningen af de senare går in till fonder,

Angående afskrifning ur kronoräkenskaperna af skilnadsarrende. (Forts.)

som redovisas för statskontoret — och enahanda bestämmelser böra gälla för båda grupperna i fråga om arrendeafskrifning. Tages denna framställning i inskränkt mening, kan det hända, att bestämmelser träffas, som endast gälla arrenden för utarrenderade statsegendomar i egentlig bemärkelse, under det att de icke komma att gälla för hemman, som äro utarrenderade för de af mig nämnda båda fonderna.

Jag hemställer derför, att vid detta ärendes följande handläggning uppmärksamheten måtte egnas jemväl åt den af mig nu påpekade sidan af saken.

Sedan öfverläggningen ansetts härmed slutad, biföll kammaren utskottets i nu föredragna paragraf gjorda hemställan.

§§ 6 och 7.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

Angående inteckningssäkerhet för vite, utfäst af Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

§ 8.

Herr Trygger: Herr grefve och talman, mine herrar! Jag har begärt ordet, icke för att framställa en anmärkning, utan endast för att göra en fråga.

I statsrevisorernas redogörelse angående verkställigheten, såvidt sådan har kunnat ega rum, af det kontrakt, som är ingånget mellan staten och Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, hafva revisorerna på ett mycket fullständigt och klart sätt framstält denna sak; men det qvarstår dock, så vidt jag kan förstå, en viss oklarhet i en punkt, den punkt nemligen, som är af statsutskottet här omförmäld.

I kontraktet mellan staten och aktiebolaget medgifver bolaget, att till säkerhet för ett utfäst vite å två millioner kronor första inteckning må tagas i all den fasta egendom inom Jukkasjärvi socken, som bolaget må komma att ega. Nu upplyses här, att inom denna socken bolaget har förutom den fastighet, som bolaget förvärfvat af statsverket, eller 241,16 hektar — annan fastighet till ett taxeradt värde af 635,000 kronor. För så vidt all denna andra fastighet är sådan, som är belägen på den från kronan förvärfvade marken — fabriksbyggnader och dylikt — så är ju derom intet att säga; då uppgår den i den fasta egendom, som består af den sålunda förvärfvade marken. Likaledes i fall denna andra fastighet består af byggnader på arrenderad mark, är också allt som det skall vara, ty egendomen är i sådant fall icke fast egendom i civilrättslig mening, och följaktligen kan någon inteckning i densamma icke ifrågakomma. Men i statsrevisorernas berättelse finnes ett yttrande, som kan gifva anledning till den uppfattningen, att bolaget har inom Jukkasjärvi socken annan fastighet i civilrättslig mening än den från kronan inköpta om 241,16 hektar. Man kan nemligen få den uppfattningen på grund deraf, att det säges, att bolaget icke *erhållit lagfart* å annan fastighet än de från kronan inköpta 241,16 hektar. Sålunda

Angående inteckningssäkerhet för vite, utfäst af Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)

skulle man kunna sätta i fråga, om icke bolaget inom socknen har ytterligare fastighet, fast egendom i civilrättslig mening, fastän denna fastighet icke ännu är lagfaren.

Nu hafva, efter revisorernas erinran, vederbörande stält om, att kronan fått inteckning för ofvan berörda två millioner i den fasta egendom, som bolaget förvärfvat af kronan; men så vidt bolaget har inom socknen annan fast egendom, uttrycket taget i civilrättslig mening, hade man också bort ställa om, att inteckning kunnat beviljas i denna fastighet. Revisorerna upplysa visserligen, att bolaget icke har sökt lagfart på någon annan fastighet än den af kronan förvärfvade; men vore det så, som jag nyss nämnde vara möjligt, hade det varit vederbörandes skyldighet att uppmana bolaget att söka lagfart, för att staten sålunda skulle blifva i tillfälle att söka inteckning.

Som sagdt, jag påstår här ingenting; jag blott framställer en fråga. Och då vi hafva den glädjen att såsom ledamot af denna kammare räkna chefen för statskontoret, som ju har haft denna sak om hand, förmodar jag, att man här genast kan få bestämdt svar på den frågan, huruvida utöfver den fasta egendom, som bolaget inom Jukkasjärvi socken förvärfvat af staten, bolaget eger annan fastighet inom samma socken, som kan lagligen intecknas, sedan den blifvit lagfaren. Jag har intet yrkande att göra.

Herr Berg, Gustaf Axel: Herr grefve och talman, mine herrar! Jag har begärt ordet för att få i korthet förklara, hvarför revisorernas berättelse möjligtvis kan i det af den förre talaren berörda hänseende anses vara något ofullständig.

De af herrarne, som till äfventyrs granskat revisorernas berättelse närmare, torde hafva funnit, att revisorerna der upptagit frågan, huruvida Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag fullgjort alla de förbindelser, som bolaget gent emot staten sig åtagit. För att komma till någon insigt om detta förhållande begärde statsrevisorerna vissa upplysningar i civildepartementet, hvilka upplysningar naturligtvis der beredvilligt och fullständigt lemnades. Endast i fråga om denna punkt angående inteckning för de två millionerna erhöllo vi inga upplysningar från civildepartementet: jag tror icke ens, att vi der begärde några sådana, då vi väl visste, att detta var en sak, med hvilken nog civildepartementet, åtminstone i första hand, icke hade att skaffa. Under hand erhöllo vi emellertid från statskontoret den upplysningen, att någon inteckning för dessa två millioner ännu icke blifvit sökt, men att sådan skulle sökas. För att komplettera vår kännedom om dessa förhållanden begärde vi derför hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Norrbottens län, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande måtte anskaffa och till revisorerna öfverlemna bevis om den eganderätt till fast egendom i Jukkasjärvi socken, som Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag kunde ega, äfvensom gravationsbevis angående denna egendom. Vi fingo då in dels ett lagfartsbevis, utvisande, att

Angående inteckningssäkerhet för vite, utfäst af Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)

bolaget den 28 januari 1901 hade erhållit lagfart på dessa 241,16 hektar, dels ett gravationsbevis, som visade, att inteckning för ifrågavarande två millioner kronor då ännu icke blifvit sökt, dels slutligen ett taxeringsbevis, hvaraf framgick, att bolaget var antecknadt som egare till dessa 241,16 hektar jemte annan fastighet än jordbruksfastighet, till ett värde af 635,000 kronor. Vår uppfattning var då den, att denna s. k. »annan fastighet» bestod af boningshus, gruffbyggnader etc. — med ett ord *byggnader,* uppförda just på dessa 241,16 hektar, men upptagna såsom »annan fastighet» derför, att de blifvit i taxeringslängden inskrifna, innan bolaget fick lagfart på jorden. Ty i och med detsamma, som bolaget fick sådan lagfart, öfvergingo, föreställer jag mig, dessa byggnader till rubriken *fast egendom* Vi ansågo sålunda, att af taxeringsbeviset, som skulle utmärka bolagets eganderätt, icke framgick, att bolaget hade något annat än dessa 241,16 hektar. Detta taxeringsbevis har jag i dag bland statsrevisorernas i statsutskottets lokal förvarade handlingar eftersökt, men af någon anledning, som jag icke känner, icke kunnat der finna.

Detta är de upplysningar, jag har att lemna. Jag erkänner visserligen, att upplysningarna kunna synas ofullständiga; men när statsrevisorerna meddelade hvad de visste, hade de all anledning att antaga, att Kongl. Maj:t skulle infordra vederbörandes förklaring i saken. Såvidt jag af revisionsberättelsen kunnat erfara, har någon sådan förklaring emellertid icke blifvit infordrad. Detta är visst det enda fall i revisorernas berättelse, med afseende hvarå förklaring ej infordrats. Jag har åtminstone icke kunnat finna någon sådan.

Herr Anderson, Albert: Herr grefve och talman, mine herrar! I början af juli månad 1898 erhöll statskontoret Kongl. Maj:ts befallning att draga försorg derom, att, derest Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag förvärfvade fastighet inom Jukkasjärvi socken, sådan inteckning utverkades, som i öfverenskommelsen med bolaget afsågs, och den 26 i samma månad anmodade statskontoret Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Norrbottens län att inkomma med upplysning, huruvida nämnda bolag för det dåvarande egde någon fastighet i Jukkasjärvi. Sedermera skref statskontorets ombudsman till Kongl. Maj:ts befallningshafvande — det var den 20 mars 1901 — och anhöll, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande behagade låta till honom införskaffa upplysning, huruvida bolaget för det dåvarande egde fastighet inom Jukkasjärvi socken. Till svar härå anförde länsstyrelsen i skrifvelse till ombudsmannen af den 1 april 1901 följande: »Med anledning af eder skrifvelse den 20 sistlidne mars får landshöfdingeembetet härjemte öfversända utdrag af taxeringslängden öfver fast egendom i Jukkasjärvi socken för år 1900, upptagande alla de fastigheter, Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag eger inom nämnda socken. Luleå etc.» Detta taxeringsbevis upptager endast »annan fastighet» till ett taxeringsvärde af 43,300 kronor. Sedermera skref ombudsmannen längre fram på sommaren å nyo till Kongl. Maj:ts be-

Angående inteckningssäkerhet för vite, utfäst af Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)

fallningshafvande med begäran om enahanda upplysning, och då skickade Kongl. Maj:ts befallningshafvande till svar ett utdrag af 1901 års taxeringslängd, hvilket utvisade, att — såsom den föregående talaren redan nämnt — bolaget hade jordbruksfastighet till värde af 100,000 kronor och annan fastighet till värde af 635,000 kronor. Deraf fann man sålunda, att köp hade försiggått. Statskontoret skref då genast till Kongl. Maj:ts befallningshafvande och öfversände det med staten upprättade kontraktet, med anmodan till Kongl. Maj:ts befallningshafvande att ombesörja, att vitesförpligtelsen blefve intecknad i fastigheten. Jag mottog derefter från landshöfdingen en skrifvelse, deri han uttalade tvekan om huruvida inteckning för ett vite skulle kunna beviljas. Med anledning deraf och efter uppdrag af herr statsrådet och chefen för civildepartementet vände jag mig då till bolagets styrelse, som utfärdade en revers, ställd till Kongl. Maj:t och kronan. Denna öfversändes till Kongl. Maj:ts befallningshafvande med anmodan att låta inteckna densamma, och detta har nu skett i början af februari månad innevarande år.

Jag ber vidare att få nämna, att inom Jukkasjärvi tingslag hålles endast ett ting om året, i slutet af januari eller i början af februari. Om således det har dröjt med inteckningen, tror jag icke, att det egentligen kan läggas statskontoret till last. Och det är mycket säkert att statskontoret kommer att framdeles, till följd af Kongl. Maj:ts befallning, noggrant öfvervaka, att, så snart bolaget får eganderätt till ytterligare fastigheter inom Jukkasjärvi socken, inteckning i desamma varder sökt.

Öfverläggningen förklarades härmed slutad, hvarefter nu ifrågavarande paragraf lades till handlingarna.

§ 9.

Lades till handlingarna.

§§ 10 och 11.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

§ 12.

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m.

Herr Almén: Herr grefve och talman, mine herrar! Revisorerna hafva efter ett besök vid Upsala asyl framstält anmärkning mot ett genom deras försorg uppmätt rum, afsedt för tvenne sköterskor, hvilket skulle sakna tillräckligt utrymme. Denna anmärkning, som blifvit understödd från annat håll, har redan föranledt och synes komma att ytterligare föranleda ökade utgifter. Då jag har en helt annan uppfattning i denna fråga, skall jag derför angifva några skäl.

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

Vid olika tillfällen har jag besökt en mängd nya palatser på Östermalm, och jag kan icke erinra mig, att jag der sett något för den qvinliga betjeningen afsedt rum, som ens kunnat jemföras med dessa sköterskors rum. Rummen i dessa privatvåningar hafva mycket dålig, stundom endast sekundär belysning, och äro så små, att jag icke förstår, huru man velat bygga dem sådana. Emellertid kan man deraf draga den slutsatsen, att, om sådana rum ansetts tillräckliga för qvinlig betjening här i Stockholm, de möjligen borde kunna passera äfven vid en asyl. Jag vill vidare upplysa derom, att rummen hafva den storlek, som var föreskrifven i de af Kongl. Maj:t godkända ritningarna. Särskildt vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på att, då dessa ritningar uppgjordes, voro tre af våra främsta och mest beprövade hospitalsläkare tillkallade, hvilka biträdde förslaget; dessa voro professorerna Kjellberg, Ödman och Hjertström, alla lika ömmande för de sjuka som för betjeningen. Vidare deltogo vid förslagets uppgörande föredraganden för hospitalsärenden i medicinalstyrelsen, styrelsens ordförande och styrelsens under bortåt 30 år beprövade arkitekt, hvilken uppgjort ritningar till flertalet af våra hospital och asyler samt derjemte varit med om många inspektioner och dervid hört de anmärkningar, som förekommit. Jag hoppas, att herrar revisorer icke skola stöta sig derpå — att jag har större förtroende för dessa personers genom grundlig erfarenhet pröfvade åsigter än för den uppfattning, som revisorerna kunna hafva fått vid ett hastigt besök på asylen.

Dessa sköterskerum äro väl upplysta, väl möblerade och vanligen äfven försedda med oljefärgstaflor och blommor. Den qvinliga betjeningen är nemligen mycket mån om trefnad. Nu kunna revisorerna säga, att de icke gjort någon anmärkning i detta hänseende; de hafva hållit sig till storleken, och den hafva de uppmätt. Huru stort utrymme behöfves för sköterskor kan emellertid bero på tycke och smak. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att här icke är fråga om danslokaler, icke ens om rum för kafferep i egentlig mening. Dessa sköterskor hafva så mycket att göra, att det torde vara ytterst sällsynt, att två äro lediga på en gång. Den ena behöfs alltid för att se efter de sjuka, då den andra får ledigt. Hvartill äro då dessa rum afsedda? Det är egentligen sofrum, hvilka åtta eller nio timmar af dygnet torde komma att begagnas af båda sköterskorna samtidigt. Härvid skulle man nu kunna anmärka, att då måste väl luften åtminstone om morgnarna vara mindre god. Jag undrar, om herrar revisorer, då de skrefvo denna anmärkning, hade klart för sig, att uti dessa rum, liksom i alla andra, inblåses uppvärmd luft tre gånger i timmen. Detta torde vara tillräckligt; och äro rummen för den tjenande klassen aldrig så väl ventilerade i enskilda hus. Under 15 år har jag inspekterat hospital och asyler, men kan icke erinra mig, att jag någonsin hört några anmärkningar angående rummens otillräcklighet. Anmärkningar får man höra från många håll,

men något i den vägen har, som nämndt, aldrig tillförene kommit till min kännedom.

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

Revisorerna hafva emellertid icke varit belåtna, och de kunna ju åberopa sig på att deras anmärkningar blifvit godkända på annat håll. Medicinalstyrelsen förklarar sig icke vilja bestrida, att rummen af sparsamhetsskäl tilltagits i minsta laget. Det synes af det följande framgå, att dessa sparsamhetsskäl numera icke vinna samma afseende i medicinalstyrelsen som förr. Man kan säga, att denna anmärkning afser en obetydlig sak och att den knappt förtjenar vidare omnämnande. Styrelsen häntyder emellertid på att dessa små rum skulle vara anledningen dertill, att det varit så svårt att få sjuksköterskor, och hospitalsdirektionen i Upsala går ännu längre, den hemställer till och med, huruvida icke en särskild paviljong borde uppföras för sköterskorna. Jag förstår icke rätt medicinalstyrelsen och ännu mindre hospitalsdirektionen. Ty hvad skall man göra med större lokaler? Sköterskorna äro så upptagna, att de sällan kunna begagna rummen. De hafva särskildt matrum och andra lägenheter att vistas uti. Om de, såsom här omtalas, skola få några timmar lediga att derunder sitta och läsa, då bör antalet sköterskor mångdubblas. Ty icke bör man ställa det så bekvämt för sköterskorna, att de sjuka komma att sakna nödig vård och tillsyn.

Jag vill nu gå öfver till hvad statsutskottet sjelft säger. Utskottet anför, att orsaken dertill, att asylen icke blifvit tillräckligt hastigt belagd, uppgifvits bero på svårigheten att anskaffa nödig sjukvårdsbetjening, och derför vore det så mycket mera beklagligt att rummen vore för små. Jag vågar påstå, att rummens storlek aldrig haft ett jota att skaffa med frågan om anskaffandet af sköterskor. Vill man hafva goda sköterskor i tillräckligt antal, kan det nog behöfvas vissa förändringar, såsom högre löner, bättre utspisning, särskildt med större omvexling, och införande af semester. Redan under mina senaste år såsom ordförande i medicinalstyrelsen hafva dessa förändringar påbörjats, och medicinalstyrelsen har, efter hvad jag tror, dermed fortsatt, hvilket torde vara verksammaste sättet att erhålla sköterskor. Vill man dertill anställa sköterskeelever och derigenom utbilda sköterskor, så skola dessa bekymmer afhjelpas, hvilket deremot icke kommer att ske genom att med ökade utgifter utvidga rummen eller uppföra nya paviljonger.

För min del och för att icke blifva missförstådd vill jag säga, att jag har en mycket hög tanke om statsrevisorernas uppgift. Jag anser dem uträtta mycket godt, äfven vid sådana anstalter, dit de icke komma. Ty det är redan en god sak, att vederbörande veta, att de kunna utsättas för en sådan revision. Jag har likväl trott, att revisorerna skola hafva till hufvuduppgift att se till, huruvida statens medel väl användas. Men de flesta af revisorernas berättelser, som jag läst, hafva i allmänhet, i hvad de rört hospital och asyler, gått ut på förändringar, som kräft ökade utgifter. Detta har särskildt varit fallet med Malmö asyl. Nu förhåller det sig så, att

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

denna är en jemförelsevis dålig antalt; den är rent af underhaltig i jemförelse med rikets öfriga asyler. Anmärkningar hafva ock framstälts både af mig och af andra, som inspekterat anstalten, och derför har man der också årligen vidtagit åtskilliga väsentliga förändringar. Emellertid har man ännu i dag icke kommit derhän, att Malmö asyl är jemförlig med de öfriga. Nu kan man säga, att ekonomien icke får vara det bestämmande, utan allt måste anordnas så, som nutidens fordringar kräfva. Jag kan dock lemna en förklaring, hvarför dessa förändringar icke skett så våldsamt eller hastigt, som mången ansett vara önskligt. De sjuka på Malmö asyl äro ovanligt gamla, men också ovanligt friska. Der förekomma högst få dödsfall. Det har i detta afseende vissa år varit bättre ställdt der än vid den nya anstalten i Lund. Det är icke underligt, att man gått försigtigt till väga med förbättringar. Anstalten ligger i staden; der saknas nödigt utrymme, och asylen skall enligt Riksdagens och Kongl. Maj:ts beslut säljas. Kloka menniskor lägga icke ut många tusen kronor på anstalter, som skola säljas, och som, hvad de sanitära förhållandena beträffa, äro i ett någorlunda försvarligt skick. En hvar vet, att vill man sälja hus, får man icke mycket betaldt för hvad man lagt ned på reparationer.

Om man emellertid skall verkställa förbättringar i den rigtning, revisorerna antydt, bör man för att tillgodose vissa speciella intressen icke minska antalet sjukplatser. Så framt jag icke misstager mig, har man likväl helt nyligen i Malmö minskat dessa platser med 24. Då 950 till hospitalsvård berättigade personer ej kunna mottagas, är det en betänklig sak att draga in ytterligare 24 platser. Man måste vara mån om alla sinnessjukas vård och offra någon tanke äfven på dessa 950, som af brist på platser icke kunnat mottagas.

I detta sammanhang må det tillåtas mig uttala en önskan, som herrar revisorer icke må fatta såsom en förnärmelse, den att revisorerna äfven ville något litet vända sin uppmärksamhet åt föreskriften i § 50 af hospitalsstadgan, hvilken säger, »att obotlig sinnessjuk, som längre tid varit å hospital eller asyl vårdad och ej visat sig vådlig för sig eller andra, må, när utrymme saknas för mottagande af sjuk, som är af vård mer i behof, af direktionen, på öfverläkarens anmälan, från anstalten utskrifvas». Hvarför sker detta icke, då föreskrifterna äro så klara? Man utskrifver årligen endast några få af dessa tusen obotliga, men icke samhällsvådliga dårar, de öfriga behåller man. Och hvad blir följden? Jo, våra hospital och asyler äro egentligen till stor del lika fattighus, der sjuka mottagas för 50 öre om dagen, och der kommunerna helt naturligt gerna vilja qvarhålla dem, tack vare detta låga pris. Jag missunnar icke kommuner och enskilda denna billiga och goda vård; men jag beklagar lifligt, att platserna skola upptagas af ofarliga och obotliga patienter, då man vet, att tusenden äro i bättre behof af att der intagas. Allmänheten vet nemligen, att då man söker plats för en sinnessjuk, så svaras det blott, att patienten skall intagas, så snart plats

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

blifvit ledig, men att på den lediga platsen får man vänta oskäligt länge. Den omständigheten får ej glömmas, att sinnessjuke, som i rätt tid få god vård, äro till en stor procent botliga; jag har visserligen ej sjelf gjort några beräkningar deröfver, men andra hafva gjort det och kommit till det resultat, att omkring 40 procent af dem då skulle kunna botas. Då frågar jag: är det sundt förnuft i att behandla sinnesjuke så, som nu sker — nyinsjuknade, ofta botliga, få vänta på lediga platser vid hospitalen till dess de blifva obotliga och sedan ofta stanna der till döddagar? Detta är ett dåligt sätt att använda våra hospital, och så vidt jag vet, går man ej heller så till väga i något annat land. Vi ha fått en öfverinspektör å detta område med befogenhet att utskrifva patienter, men endast två eller tre patienter om året torde utskrifvits, och dermed är föga vunnet.

Det är emellertid just denna punkt, man bör beakta, eljest hjelper det icke, äfven om Riksdagen släpper till aldrig så många millioner, så länge våra hospital och asyler delvis användas som fattighus.

Herr Berg, Gustaf Axel: Jag har begärt ordet, icke för att bemöta den siste högt ärade talaren, ty mot hans erfarenhet och sakkunskap har jag ej att sätta några motskäl, utan endast för att förklara, hvarför revisorerna framstält sina båda ifrågavarande anmärkningar. I förbigående vill jag emellertid nämna, att jag ej kunde höra hvad talaren yttrade.

Revisorerna beslöto att göra ett besök vid den nya Upsala-asylen, denna så dyrbara och storartade anläggning; de kommo dit — och ingen satte i fråga annat än att revisorerna hade rätt att inträda i såväl sjuksalarne som de åt betjeningen upplåtna rummen — och öfvertygade sig om, huru tillfredsställande allt der var anordnadt. Det var blott två saker, som föranledde anmärkning från revisorernas sida, och deraf gick den ena, såsom den sist ärade talaren redan nämnt, ut derpå, att sköterskornas rum voro för små. Man tog ett af dessa rum på måfå, utan att välja, och fann, att detta rum, som var afsedt för två sköterskor, höll i längd 3,6 meter, i bredd 2,7 meter samt i höjd 3,3 meter. Det var ej större än att, om båda sköterskorna voro inne och skulle söka passera förbi hvarandra, så måste, till följd af de utskjutande möblerna, den ena krypa in i en vrå eller upp i soffan. Detta fann man anmärkningsvärdt och ansåg saken böra komma till vederbörandes kännedom. Och att denna anmärkning verkligen hade sin betydelse, torde framgå af den andra anmärkning, som revisorerna funno sig föranlåtna att framställa. Revisorerna funno nemligen, att i denna nya asyl, som varit öppen ungefär ett år och hade plats för 800 patienter, hälften af hvartdera könet, ej funnos mera än 683 patienter — 117 platser voro således obelagda. Huru kan detta komma sig i en tid, då hvarje sådan plats är ifrigt eftersökt, om ej af patienterna sjelfva, så af deras anhöriga eller målsmän, och då hundratals ansökningar om sådana

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

platser ligga inne? Jo, säger medicinalstyrelsen, det kommer sig deraf, att vi ej kunna få tillräckligt antal betjening. Då frågar jag: hvarför? Ja, det kan bero på många omständigheter; men nog beror det i ej så liten mån på den ringa beqvämlighet, som bjudes dessa stackars uttröttade sköterskor, då de efter slutadt dagsarbete komma in på sina rum. Som sagdt, två sköterskor skola dela ett dylikt litet rum, och det i denna för öfrigt så storartadt tilltagna asyl. Detta var anledningen till revisorernas anmärkningar; och det är endast detta, jag velat meddela.

Herr Grundberg: Vid revisorernas besök å den nya Upsala-asylen kunde det naturligen ej undgå att väcka deras uppmärksamhet att, såsom den siste ärade talaren redan nämnt, af 800 platser icke mindre än 117 voro obelagda, något som var desto anmärkningsvärdare, som ju öfverallt i vårt land höres klagan öfver bristen på dylika platser och svårigheten att få vård för sinnessjuka. Hospitalen och asylerna äro öfverfulla, länssjukhusen och deras dårstugor äro belagda med dylika patienter sedan åratal, under det ju vore meningen, att de ej skulle der vårdas annat än under kortare tid, till dess plats hunne beredas å hospital eller asyl. Nu uppgifver medicinalstyrelsen, att orsaken till detta missförhållande vore att söka i omöjligheten att med önskvärd skyndsamhet anskaffa nödig sjukvårdsbetjening. Detta är ej heller underligt, då man hör, huru saken ställer sig och huru de, som taga dylik anställning, ofta lemna densamma efter kort tid dels på grund af missnöje med den enformiga matordningen och de klena löneförmånerna, men dels säkerligen äfven på grund af missnöje med de lokaler, hvilka de bebo. Den siste ärade talaren har framhållit, huru härmed förhåller sig; revisorerna läto uppmäta ett af dessa rum, som äro afsedda för två sköterskor, och funno att det ej var bredare än 2,7 meter. Då på hvardera långsidan står en säng, kan man tänka sig, huru pass stort svängrum der är; skola två personer gå om hvarandra i rummet, få de akta sig, om de ej skola törna ihop. Sköterskorna hafva äfven uttalat sitt stora missnöje med saken. Då man tänker på hvilket svårt och ansvarsfullt, ja, farligt arbete, dessa sköterskor ha, kan man väl ej missunna dem att ha tillgång till ett något så när hyggligt och angenämt rum för sina fristunder. Att denna anmärkning ej varit obefogad, finner man äfven deraf, att medicinalstyrelsen i sitt yttrande öfver anmärkningen framhåller, att vid de ritningar, som nyligen uppgjorts till den nya asylen vid Restad och till den tilltänkta byggnaden för kriminalpatienter vid Vexiö hospital, utrymmet i dylika rum tilltagits icke oväsentligt större än vid Upsalaasylen; och styrelsen för denna asyl erkänner också, att i det ringa utrymmet inom dessa rum ligger ett missförhållande, hvarför styrelsen också ansåge lämpligt att man anskaffade rymliga lokaler, »der sjukvårdsbetjening kunde under fritimmarne uppehålla sig och förströ sig med läsning eller annan lämplig sysselsättning.»

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

Man ser således, att alla vederbörande, som yttrat sig, medgifvit anmärkningens befogenhet, hvilket visar, att densamma varit verkligen påkallad. Och enligt min tanke är det väl, att den nuvarande medicinalstyrelsen icke visar en sådan sparsamhet, som den förste ärade talaren ansåg lämpligt rekommendera.

Herr Nyström, Carl: Herr grefve och talman! Mina herrar! Jag har intet uppdrag och ej heller någon anledning att uppträda till revisorernas försvar; de förstå nog sjelfva att föra sin sak, enligt hvad vi här hört. I parentes sagdt måste jag dock anmärka, att det råder en ganska betänklig motsägelse mellan ett uttryck i instruktionen för dessa revisorer och ett uttryck, som fälts under dagens debatt; enligt instruktionen äro dessa revisorer svenska Riksdagens ombud, och det synes då ej vara att klandra, om de se till, att denna deras egenskap ej blir för nära trädd. Enligt ett här i dag fäldt uttryck åter likställdes de med den berömde man, som »tålde lätt kritiker, om blott de gälde någon ann'». Det är svårt att finna någon sammanjemkning mellan så extremt skilda uttryck.

Emellertid var det ej om statsrevisorernas ställning särskildt, jag ville yttra några ord, utan om ett principielt uttalande af herr Almén, om huru det går till vid revisionen och huru det borde vara. Han har nemligen sagt, att det borde vara dessa revisorers skyldighet att tillse, att sparsamhet iakttoges — detta är nu en gång hans favoritämne — men i stället har han funnit, att de föreslå åtgärder, som föranleda ökade utgifter. Det finnes dock icke den ringaste motsägelse mellan dessa två verksamhetsformer. Om revisorers och särskildt nu statsrevisornas uppgift är att granska det sätt, på hvilket olika inrättningar *fylla sitt ändamål*, ha de lika mycket skyldighet att framhålla behofvet af ökade utgifter, då sådant för ändamålet kräfves, som att framhålla behofvet af besparingar, om de finna utgifterna större, än ändamålet kräfver — båda delarne är deras skyldighet. Och, mina herrar, det är på samma sätt med all revision i den moderna form, som jag en gång tillåtit mig kalla *realrevision*, och som satt till sitt ögonmärke att i *första* rummet granska *förvaltningen*, i det andra räkenskaperna. Den sistnämnda granskningen får ju ej försummas, men för denna fins det ju i många fall särskilda personer eller inrättningar, men för att åter granska förvaltningen fordras öfverblick af verksamheten, pröfning af dess sätt att motsvara ändamålet — och vid en sådan öfverblick, en sådan pröfning kan man komma till så olika omdömen som de angifna. Det är således i verkligheten ej något att anmärka på, om statsrevisorerna i ett särskildt fall framhållit nödvändigheten af ökade statsutgifter.

Herr Boström, Filip: Jag är revisorerna tack skyldig för att de i sitt arbete förlidet år upptogo denna fråga, som förra året debatterades här i kammaren. Jag tog mig då friheten fästa kammarens uppmärksamhet derå, att, sedan Riksdagen med stora penningeuppoff-

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

ringar åstadkommit en ny anstalt för sinnessjuke i Upsala, dröjde det åratal, innan platserna blefvo belagda, detta af den anledning, som medicinalstyrelsen äfven nu angifvit, att lönerna för vaktarne voro för små. Som sagdt, jag tackar revisorerna för att de upptagit frågan, och jag hoppas, att för framtiden man skall ordna så, att, så snart ett dylikt etablissement blir färdigt, alla der befintliga platser beläggas så fort som möjligt. Man vet ju, att öfver hela landet finnas så många patienter, som vänta på att vinna inträde å dessa anstalter.

Men det var ej derför jag begärde ordet, utan med anledning af ett uttryck af min högt ärade vän, herr Almén, när han nemligen två gånger under sitt anförande jemförde våra hospital med fattighus. Han yttrade sig, som kammaren behagade minnas, i samma rigtning förlidet år; och jag tillät mig äfven då att, ehuru han är så stor specialist på detta område att det synes förmätet af en annan att uppträda emot honom, bestrida denna hans uppgift. Jag tillåter mig äfven i år bestrida, att icke allt göres för att från dessa anstalter utskrifva de patienter, som äro qvalificerade att kunna vårdas i hemmen utan våda för andras lif och lem. Jag vet af personlig erfarenhet, att man härvidlag gått så långt som möjligt, och jag har från andra håll hört, att förhållandet der vore detsamma. Jag har hört detta vid både det ena och det andra hospitalet af styrelsemedlemmar, som jag i saken åtsport; och jag tror derför, i motsats till min ärade vän, att någon jemförelsepunkt mellan våra hospital och fattighusen ej finnes. Jag tillåter mig dessutom fästa hans uppmärksamhet på den olikhet, som råder i fråga om intagande af patienter å fattighus och å hospital. I förra fallet gäller det att taga in sådana sjuka, som ej ha nödtorftig bergning och som behöfva vård, men hvilka icke äro för samhället eller för sin omgifning vådliga; i senare fallet sker intagandet först efter noggrann läkareundersökning. Och i dessa tider särskildt, då så många patienter vänta på inträde å hospitalen, lär man nog ej mottaga andra än sådana, som verkligen äro för den allmänna säkerheten vådliga och derför ej kunna vårdas i hemmen.

Nu säger herr Almén, att bland de redan intagna finnas många hundratal patienter, som endast äro i behof af fattigvård. Jag har nyss nämnt, att den erfarenhet, jag sjelf samlat i denna sak, står alldeles i strid med den ärade talarens uppgift; och med den kontroll, som på grund af Riksdagens beslut under de senaste åren öfvats å detta område, tror jag ej, att man behöfver befara, att icke de patienter, som kunna utskrifvas, också blifva det.

Det är endast detta, jag velat meddela.

Herr Almén: I den fråga, hvari jag uttalat en annan uppfattning än den siste talaren, tror jag mig ha rätt, och jag tror äfven, att jag har bättre reda på den saken än han. Jag har i femton år rest på inspektioner till rikets alla hospital och studerat der befintliga sjukjournaler; der står ofta, att patienten var våldsam, när han kom in, sedan förbättrats, så fick återfall och slutligen råkade i ett slött

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

tillstånd liknande idioti. Sedan skrifves blott ett par gånger om året i journalen: »tillståndet oförändradt», och sedan kan patienten sitta qvar i tjugu år. Dylika patienter borde man vara af med på hospitalen; de borde kunna vårdas hemma. Är nu Riksdagen, såsom det tyckes på åtskilliga talare, belåten med det nuvarande förhållandet, är det ju dess sak, men då komma hospital och asyler att sluka den ena millionen efter den andra och ändå förblifva alldeles otillräckliga. Icke skola vi inbilla oss, att förhållandena i Sverige äro så olika mot i andra länder; och jag tror knappast, att man i något annat land vågar sig på att å hospitalen hålla qvar äfven de sjuklingar, som äro stillsamma och obotliga. Vill man emellertid detta, så nog bli kommunerna och de enskilda, hvilkas sjuka redan erhållit platser, belåtna.

Ånyo anmärktes från två håll, att de allt för små sköterskerummen vid Upsala-asylen skulle vara anledning till att sköterskorna flytta. Jag måtte vara otroligt enfaldig, då jag aldrig under de femton år, jag besökt hospital och asyler, hört en anmärkning om att rummen vore för små. Der har ej sports annat, än att sköterskorna vore nöjda med rummen för sina korta fristunder. Att sköterskorna kunna stöta emot, om de vilja figurera mot hvarandra, är ju möjligt, helst om sängarne ställas dumt, d. v. s. midt emot hvarandra.

Jag upprepar, att jag aldrig hört någon klagan öfver att dessa rum vore för små; och jag tror, att sköterskorna ha bättre förstånd än att klaga öfver den saken. Nej, de säga, att lönerna äro för små, arbetet för tungt, maten icke tillräckligt omvexlande; och att de vilja ha någon ledighet om somrarne. Der ligger svårigheten; skaffa dem allt detta, så kommer man nog att få tillräckligt antal sköterskor.

Här har jag i dag fått åtskilliga slängar för min sparsamhet. Ja, mina herrar, det är en sak, som jag icke skäms för. Jag har varit med om uppförandet af rätt många hospital och asyler och dervid fått ett medeltal för kostnaden vid asylerna per säng — det är en god kontroll, hur man uppgör sina planer — af 1,700 kronor, medan vid de några år dessförinnan byggda hospitalen i Lund och Upsala man kommit till ett pris af — 5,100 kronor per säng. Förebråelsen för sparsamhet tar jag derför med lugn, tillfredsställd med den tanken, att den som för ett visst belopp skaffar plats åt tre sinnessjuka, gör bättre än den, som för samma belopp skaffar plats blott för en. Men, säger man, då äro väl dessa billigare byggda anstalter sämre än de äldre. Jag är säker på att dessa asyler äro vida öfverlägsna de äldre anstalterna i Upsala och Lund, som kostat tre gånger mera, och det på en tid då både arbetspris och materialpris voro relativt billiga. Sådan sparsamhet är en god sak; den är icke ett fel utan en förtjenst.

Herr Nyström, Carl: Herr grefve och talman! Mina herrar! Jag ber att särskildt få tacka herr Almén för det sätt, hvarpå han här alldeles nyss understrukit en af de förmåner, som måste beviljas sjuksköterskorna, för att de skola trifvas och platserna blifva väl be-

Angående vissa anordningar vid Upsala asyl m. m. (Forts.)

satta, nemligen semester. Det är rätt nyligen, som vi här i Stockholm på åtskilliga håll fått erfarenhet af huru vigtig denna förmån är — om ej lika vigtig som födan, så dock nära nog. Jag anhåller derför att få instämma i det af herr Almén härutinnan uttalade omdöme.

Efter härmed slutad öfverläggning lades föreliggande paragraf till handlingarna.

Om användning af utländsk plåt vid byggande af en svensk pansarbåt.

§ 13.

Herr Falk: Herr grefve och talman! Mina herrar! Bemärkande revisorernas anmärkning i § 6 — marinförvaltningen rörande — ber jag endast få här uttala mitt beklagande af att statsutskottet härvid ej fästat särskildt afseende. Vid kontraktsuppgörelsen med Kockums mekaniska verkstad angående pansarbåten Tapperheten har nemligen, enligt mitt förmenande, marinförvaltningen genom att ej stipulera, att, så vidt möjligt, svenska materialier skulle användas, förbisett hvad Riksdagen vid flera tillfällen framhållit såsom önskvärdt; följden blef ock, att uteslutande utländsk plåt användes. Derigenom vann staten visserligen en besparing af 55,000 kronor, men detta belopp anser jag förhållandevis så ringa, att dervid ej borde hafva fästs afseende. Deremot hade det för den svenska industrien varit af ganska stor betydelse att få leverera denna plåt. I förhoppning emellertid, att man härefter skall förfara annorledes, har jag, herr grefve och talman, intet yrkande att göra.

Herr Berg, Gustaf Axel: Herr grefve och talman! Mina herrar! Jag är den siste ärade talaren mycket tacksam för att han här upptagit en fråga, som äfven jag anser vara af synnerligen stor vigt, nemligen att vid byggande af den sista af våra nu färdiga pansarbåtar Tapperheten icke blott »plåten» utan äfven de så kallade façonjernen äro af utländsk tillverkning. Det är ju högst förvånansvärdt, att, då vi dock i vårt land ha kanske den bästa jernplåt, som kan åstadkommas, man i allt fall tillåter utländsk materiel komma till användning för dylikt ändamål; och jag, som icke finner mig öfvertygad af den i frågan af marinförvaltningen afgifna förklaring, delar den förhoppning, som den siste ärade talaren uttalade, att detta måtte vara ett undantagsfall, som icke kommer att upprepas, ty, så vidt jag kan se, strider ett sådant tillvägagående bestämdt mot Riksdagens skrifvelse till Konungen af den 9 maj 1896, der Riksdagen uttalade önskvärdheten af att fartygsmaterielen för flottan, i den mån lämpligen ske kan, anskaffas inom landet.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, lades den nu föredragna paragrafen till handlingarna.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 8 och 11 innevarande månad bordlagda utlåtande n:o 31, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om utläggning af dubbelspår och förstärkning af öfverbyggnaden å vissa delar af statens redan trafikerade jernvägar, om anskaffande af ny rörlig materiel vid samma jernvägar samt om fortsättning af statens jernvägsbyggnader, än äfven inom Riksdagen väckta förslag i sistnämnda syfte.

Punkterna 1 och 2.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

Punkten 3.

Anslag till ny rörlig materiel vid statens jernvägar.

Herr von Möller: Må det liksom föregående år tillåtas mig att, innan jag röstar bifall till utskottets förslag, få framhålla några önskningsmål och framställa några anmärkningar. Jag vill icke trötta kammaren med att upprepa hvad jag under flera föregående år har sagt. En enda sak ber jag dock att ånyo få framhålla.

För två år sedan fäste jag kammarens uppmärksamhet vid det egendomliga förhållandet, att kronofogdar och länsmän fortfarande icke egde resa fritt på statens järnvägar, under det att i koncessionsvilkoren för de enskilda jernvägarna sådant stadgande betingades. Det har i en tidningsnotis uppgifvits, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län skulle hafva gjort framställning i den rigtningen, men jag vet icke, om det föranledt till någon åtgärd.

Föregående år väcktes en motion i Andra Kammaren af herr Waldenström, som jag är glad att kunna säga har föranledt vissa ändringar från jernvägsstyrelsens sida. Han framhöll der bland annat såsom önskvärdt, att en utbildningskurs skulle anordnas för lokomotivpersonalen, och att examen blefve obligatorisk. Det är med glädje jag konstaterar, att sådana kurser blifvit anordnade i Göteborg, Malmö och nu senast i Stockholm, äfvensom att det för befordran från eldare till lokomotivförare är föreskrifvet aflägganden af examen. Men jag vågar framkasta den tanken, huruvida icke vederbörande ville taga i öfvervägande, om det icke vore skäl att i sammanhang med navigationsskolorna på statens bekostnad inrätta undervisningskurser, för att personalen måtte blifva fullt kompetent att sköta sina sysslor.

Äfven framhölls i motionen en sak, förtjent att behjertas, nemligen att såvidt möjligt någon maximitid för tjenstgöringen skulle föreskrifvas. Jag tror, att vid statens jernvägar missbruk i detta hänseende äro färre än vid de enskilda jernvägarna, och det vore väl om dessa förhållanden genom effektiva bestämmelser kunde ordnas, på det denna personal icke måtte alltför mycket öfveransträngas ofta blott genom en förmans godtycke. Jag hänvisar till en för-

Anslag till ny rörlig materiel vid statens jernvägar. (Forts.)

lidet år utkommen broschyr »Lokomotivföraren», äfvensom supplementet 1902.

Må det nu tillåtas mig att äfven få några göra anmärkningar särskildt med anledning af det biljettfusk, om jag så får uttrycka mig, som sedan lång tid och allt fortfarande bedrifves på grund af bristande kontrollbestämmelser. I en tidningsnotis till Östgötakorrespondenten framhålles, huru på grund af otillräckliga kontrollåtgärder bedrägeri och fusk kan föröfvas med kupongbiljetter. På dessa är man nu berättigad att utan alla formaliteter afbryta resan på hvarje kupongs begynnelse- och ändstation samt de särskilda uppgifna uppehållsstationerna. Bedrägeri härvid skulle lätt kunna förekommas, om det funnes bestämmelse om att konduktören skulle tillfråga den resande, om han ämnade afbryta resan och klippte biljetten vid den ifrågavarande stationens namn. Såsom det nu sker, kan den resande stiga af vid den näst sista stationen och skickar tillbaka kuponghäftet till någon bekant, som blott behöfver lösa enkel biljett till den första å kupongen angifna stationen. Äfven vanliga tur- och returbiljetter kunna missbrukas, när resa gäller mellan två stationer, der konduktörombyte eger rum. Äfven der kan biljetten skickas tillbaka och i vissa fall kan den, då biljetterna hafva 14 dagars giltighet, användas 13 à 14 gånger. På samma sätt kan fusk bedrifvas med den enkla returbiljetten på återresan, genom att det runda af konduktören klippta märket utvidgas, så att det får samma form som det femkantiga bagagemärket. Äfven i ett annat fall kan fusk bedrifvas med returbiljetter, men det blefve för långt att relatera. Äfven med familjebiljetter bedrifvas missbruk. Herr talman! Sekreteraren har upplyst mig om att herr talmannen önskar, att jag skall förklara af hvad anledning jag talar om detta. Om det icke tillåtes mig att yttra mig härom, ber jag att såsom prejudikat få hänvisa till hvad som egt rum under de tre sistförflutna riksdagarne, då herr talmannen medgifvit, att man vid frågan om den *rörliga materielen* fått *uttala sina önskningar äfvensom sitt klander rörande det sätt, hvarpå trafiken skötes.* Medgifves det icke *i år*, är det naturligtvis min skyldighet att böja mig för herr talmannens önskningar, men jag har ansett mig böra hänvisa till hvad *förut under alldeles samma förhållanden fått passera.*

Efter det öfverläggningen ansetts härmed slutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 4 och 5.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

Vid förnyad föredragning af statsutskottets den 8 och 11 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 32, angående pension för vaktmästaren vid justitieombudsmansexpeditionen C. E. Blomqvist, biföll kammaren hvad uskottet i detta utlåtande hemstält.

Vid förnyad föredragning af lagutskottets den 4 och 5 innevarande mars bordlagda utlåtanden:

n:o 21, i anledning af dels Kongl. Majt:s proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af §§ 16 och 75 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, dels ock en i anledning af nämnda proposition väckt motion, och

n:o 22, i anledning af dels Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af §§ 12 och 41 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862, dels ock en i anledning af nämnda proposition väckt motion,

biföll kammaren hvad utskottet i dessa utlåtanden hemstält.

Ifrågasatt utredning om landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar.

Föredrogs å nyo lagutskottets den 4 och 5 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 23, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar.

Friherre Palmstierna: Då enligt min uppfattning nu ifrågavarande ärende har en annan och, såsom jag tror, mycket större betydelse än hvad lagutskottet har framstält, får jag anhålla att få yttra ett par ord.

Om man ser nederst på femte sidan, säger lagutskottet, att det anser, att landstingsförordningen lemnar erforderlig och lämplig ledning för afgörande i hvilka fall anslag böra utdebiteras särskildt på landsbygden och särskildt på städerna eller för hela länet gemensamt; och det synes sålunda vara lagutskottets mening, som rörde frågan egentligen sättet för fördelning af anslagen mellan stad och land, eller länet i dess helhet. Lagutskottet säger emellertid strax ofvanför, att det icke kan ansluta sig till kammarkollegii uttalande, enär, med en sådan tolkning af landstingsförordningens och väglagens bestämmelser, landstingens befogenhet att understödja företag af ifrågavarande beskaffenhet skulle vara så godt som underkänd. Enligt min uppfattning är det just det som den är. Och derför har jag ytterligare ett stöd uti hvad lagutskottet anfört på sid. 4, att Kongl. Maj:t sagt, att »med afseende på innehållet i lagen om väghållningsbesvärets utgörande på landet detta icke kunde anses vara att hänföra till för länet gemensamma angelägenheter». Likaledes har flera

Ifrågasatt utredning om landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar. (Forts.)

gånger genom prejudikat af Kongl. Maj:t sagts, att kommunerna icke ega att lagligen besluta om bidrag till vägar. Landsting och kommuner ega anslå betydande summor till jernvägar, men icke till byggande af vägar. Detta skulle enligt Kongl. Maj:ts uppfattning bero på en föreskrift i väglagen, som säger, att väghållningsdistrikten skola bekosta nya vägar, der sådana behöfvas. Detta skulle innefatta, om jag så får säga, ett förbud för landstingen eller kommunerna att fatta lagligt beslut om dylika bidrag. När man nu vet, att väghållningsdistrikten i allmänhet äro ganska stora — somliga härader äro mycket vidsträckta — är det sällan, som en väg är af intresse för hela väghållningsdistriktet. Deremot kan den hafva stort intresse för de kommuner, som ligga nära vägen. Det är t. ex. ganska vanligt att, när en ny jernväg bygges, den går genom ett hörn af häradet. För de kommuner, som beröras af jernvägen, är det då af största intresse att få en god utfartsväg till stationen, men väghållningsdistriktet i sin helhet bryr sig icke alls om dylikt. Då kan visserligen Konungens befallningshafvande ålägga väghållningsdistriktet att göra en sådan väg, men då klagas det naturligtvis deröfver, och då beror det på kammarkollegium och Kongl. Maj:t, om väghållningsdistriktet skall åläggas detta, och naturligtvis är det förenadt med stora svårigheter att få något sådant åläggande fastställdt. De kommuner, som skulle hafva direkt nytta af vägen, äro mycket villiga att bidraga med den tredjedel, som staten icke betalar. Vid de vägar, der staten hittills betalat två tredjedelar, har af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fordrats förbindelse af kommunerna att betala en tredjedel, men efter nuvarande prejudikat äro dessa förbindelser icke något värda, derför att om det klagas öfver ett dylikt kommunalstämmobeslut, förklaras det icke vara lagligt på grund af föreskriften i väglagen. Motionären, om hvilken man icke får rigtigt klart för sig — åtminstone icke jag — om han fäst sig vid skilnaden mellan stad och land eller vid saken i sin helhet, säger att, om landstingen — han nämner blott landstingen, men man skulle lika väl kunna tala om kommunerna — beröfvas rättigheten att bevilja understöd till sådana här företag, komma vägförbättringarna i de flesta fall att upphöra eller åtminstone i högst väsentlig grad att inskränkas. Detta vore dock till stor skada för landet; och den million, som årligen anslås till vägförbättringar, skulle således icke få någon användning.

Herr grefve och talman, jag har icke något yrkande att göra, men jag har velat framhålla dessa fakta med anledning af den pågående omarbetningen af väglagen, och vill uttala den förhoppning, att vid denna omarbetning det måtte insättas sådana bestämmelser, att väghållningsdistrikten blifva skyldiga att göra dessa vägar, om icke landstingen eller kommuner eller enskilde dertill bidraga.

Herr statsrådet von Krusenstjerna: I likhet med den siste ärade talaren medgifver jag, att det för åstadkommande af nya och förbättrade kommunikationer inom länen vore önskvärdt, om kom-

Ifrågasatt utredning om landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar. (Forts.)

munerna kunde besluta angående anläggning och förbättrande af vägar. Jag vill icke alls påstå, att det för närvarande är bra i detta fall, men anledningen, hvarför Kongl. Maj:t icke ansett sig kunna bifalla anslagsframställningar, grundade på dylika beslut, och måste göra ändring, när besvär anförts öfver sådana kommunalstämmobeslut, har varit den, att då väglagen anvisar ett sätt för åstadkommande af allmänna vägar med i regel häradet såsom väghållningsdistrikt och vidare bestämt för dessa distrikt, huru kostnaderna för allmänna vägars anläggning och förbättring skola fördelas, och detta efter helt andra grunder än som tillämpas när kommuner besluta om anslag till vägar, Kongl. Maj:t funnit sådana frågor icke falla inom den sfer, der kommunen har att besluta. I dylika fall finnas nu beslut af Kongl. Maj:t i mängd. Så vidt jag minnes, datera sig de första af dessa från tiden för 10 à 12 år sedan, ungefär samtidigt med den nya väglagens tillkomst, och då dylika frågor sedermera förekommit, har redan i vissa fall Kongl. Maj:ts befallningshafvande ändrat kommunernas beslut, medan dessa i andra fall, då de af Kongl. Maj:ts befallninghafvande godkänts, och ärendet dragits inför Kongl. Maj:t, blifvit af Kongl. Maj:t ändrade. Jag tror icke, med lagens nuvarande bestämmelser, att Kongl. Maj:t kunnat göra på annat sätt, men jag instämmer alldeles med den ärade talaren deri, att jag tror det vore önskvärdt, om åtminstone i fråga om en ny grupp af vägar utom de af väglagen kända: lands- och bygdevägarne, nemligen de, som kunde kallas socknevägar, kommunerna medgåfves rätt att besluta, och anledningen, hvarför jag, som handlagt flera sådana mål, icke tagit initiativ till åstadkommande af ändring i sådant afseende, är den, att jag har mig bekant — en sak, hvarom äfven friherre Palmstierna erinrade — att den nya väglagens omarbetning är föremål för utredning på jordbruksdepartementets föredragning, och jag är viss att, då frågan kommit så långt, att väglagen af Kongl Maj:t behandlas, denna fråga också blir föremål för undersökning.

Herr Hasselrot: I sak står jag alldeles på samma ståndpunkt som den förste ärade talaren. I landstingsförordningen finnes angifvet såsom ett af landstingens hufvudsakliga ändamål främjandet af kommunikationsanstalterna inom landstingsområdet. Alldeles gifvet afsåg landstingsförordningen, då den skrefs, i första hand de allmänna vägarne, och inskränkningen i nämnda förordning derutinnan, att landsting ej finge fatta beslut i denna del, derest sådan fråga tillkomme någon embetsmyndighet, utgjorde endast en bestämmelse derom, att landsting ej kunde besluta om anläggning eller omläggning af väg, utan tillkommer sådant vederbörande embetsmyndighet, hos hvilken frågan finge sin berättigade pröfning. Vore åter beslut i dylik vägfråga fattadt, stode det landstinget fritt att enligt landstingsförordningen lemna bidrag till vägen, derest densamma för länet i dess helhet ansåges gagnelig eller behöflig. Derom torde vi således icke behöfva tvista. Men sedan tillkom väglagen, och med den tolk-

Ifrågasatt utredning om landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar. (Forts.)

ning, som de administrativa myndigheterna alltmer gifvit åt densamma, synes ändring i detta förhållande derigenom hafva uppkommit. Jag vågar emellertid påstå, att ingen, som var med om väglagens stiftande, hade någon tanke på att ändring i sådant hänseende skulle ega rum. Nu innehåller väglagen, såsom den förste ärade talaren sade, och äfven statsrådet och chefen för civildepartementet påpekade, ändrade bestämmelser emot de förut gällande. Förut skulle vägunderhållet utgå af i mantal satt jord, och väglagen ändrade detta så, att dels jordbruksfastighet efter taxeringsvärdet och dels andra beskattningsföremål skulle bidraga till vägars nybyggnad och underhåll. Äfven stadgades om vissa väghållningsdistrikt. Genom detta bestämdes, så vidt jag kan förstå, endast, att den del af väganläggningskostnaden, som fortfarande komme att drabba distriktet, skulle utgå på det i lagen bestämda sätt. Men ingalunda kan ett dylikt stadgande utgöra hinder för väghållningsdistriktet att skaffa sig bidrag till kostnaderna för vägen från andra håll under de former, som härför äro bestämda. Vore det så, skulle ju ingen del af kostnaden få uttagas på annat sätt eller från annat håll än det i väglagen föreskrifna. Detta vore dock alldeles orimligt, ty i de fall, då statsmedel få användas till $^2/_3$, tages ju denna del af anläggningskostnaden från hela vårt land efter helt andra grunder, än de som stadgats för anläggning och underhåll af vägar, hvilka åligga väghållningsdistrikt. Precis samma förhållande gäller enligt min uppfattning äfven för landstingen. Landstingsmedlen tagas också upp på annat sätt än det som stadgas i väglagen. Liksom intet hindrar, att staten släpper till $^2/_3$ af kostnaden för anläggning af ny väg, synes mig äfven landstinget oförhindradt att, derest ett för länet allmänt behof föreligger, och såsom också i en stor del län varit vanligt, t. ex. anslå medel till $^1/_6$ af kostnaden, hvarigenom endast $^1/_6$ kommer på väghållningsdistriktet, som i sådant fall finge utgöra sitt bidrag efter de i väglagen stadgade grunder.

Om sålunda motionen varit af den beskaffenhet, att lagutskottet kunnat göra någon hemställan i denna rigtning, tviflar jag icke på att sådan framställning äfven blifvit af utskottet gjord, men motionen innehåller ingenting annat, än att Riksdagen skulle anhålla om meddelande af »tydlig föreskrift beträffande landstingens befogenhet att understödja väganläggningar eller vägförbättringar inom de respektive landstingsområdena *utan åtskilnad mellan land och stad*», och detta är en sak, som icke berör sjelfva frågan om landstingens befogenhet i allmänhet. Lagutskottet har således icke varit i tillfälle att framlägga förslag i den rigtning, som den förste talaren ifrågasatte.

För min del är jag herr statsrådet och chefen för civildepartementet tacksam för hvad han sade derom, att möjligen vid omarbetning af väglagen hänsyn skulle tagas dertill, att kommuner skulle berättigas understödja kommunala vägar, men jag är icke dermed tillfredsställd; jag skulle önska äfven hafva sådana bestämmelser införda, att derigenom tydligen framginge, att landstingens befogenhet att

understödja väganläggningar och vägförbättringar enligt landstingsförordningen icke må kunna anses vara upphäfd eller inskränkt genom några stadganden i väglagen.

Ifrågasatt utredning om landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar. (Forts.)

Herr von Oelreich: Ehuru ifrågavarande motions öde och utgång inom denna kammare icke är det minsta tvifvelaktig, skall jag dock bedja få taga kammarens uppmärksamhet i anspråk för densamma, på det den icke måtte blifva utan vidare affärdad, då jag nemligen, om också motionärens yrkande icke har kunnat vinna bifall, anser motionens syfte vara ganska beaktansvärdt.

Vid tillämpning af väglagens bestämmelser hafva stundom tolkningar af densamma gifvits, som icke alltid varit egnade att främja vägars anläggning och förbättring inom länen, och föreliggande motion synes hafva framkallats just af en särskild tolkning af ifrågavarande lag. Ett landsting har nemligen under förmenande att detsamma enligt § 2 i landstingsförordningen egde rätt att rådslå och besluta i för länet gemensamma angelägenheter, bland dessa inrymt frågor angående vägars anläggning och förbättring och på grund deraf beviljat anslag till en för länet såsom nödvändig ansedd brobyggnad med tillhörande anfartsvägar samt beslutit, att detta anslag skulle uttaxeras på samtlige skattskyldige, utan åtskilnad, huruvida de voro bosatta på landet eller i stad. Ett sådant beviljande af anslag har samma landsting flerfaldiga gånger förut gjort, dervid icke fästande afseende vid huruvida den väg, till hvilken anslag beviljats, tillhörde landsbygdens eller stads väghållningsområde. Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet har godkänt detta landstingets beslut och sålunda, synes det mig, delat landstingets uppfattning, men kammarkollegium och Kongl. Maj:t hafva varit af olika mening. På besvär af tvenne stadsrepresentanter har nemligen Kongl. Maj:t upphäft landstingets ifrågavarande beslut, hvarvid dels Kongl. Maj:ts befallningshafvande afstyrkt och dels kammarkollegium tillstyrkt bifall till de gjorda besvären. Det är af intresse att taga del af de motiv, som ligga till grund för såväl kammarkollegii afstyrkande utlåtande som Kongl. Maj:ts beslut i ärendet. Kammarkollegium yttrar bland annat: »att som ifrågavarande väganläggning uppenbarligen icke kunde hänföras till för länet i dess helhet gemensamma angelägenheter, samt det enligt väglagen tillhörde Konungens befallningshafvande att i första hand pröfva och afgöra frågor om nyttan och behofvet af dylika företag samt om bestridande af kostnaderna derför, kollegium för sin del icke kunde finna ordalydelsen i 2 § landstingsförordningen lemna stöd för landstingets befogenhet att besluta i ärenden af denna beskaffenhet», och Kongl. Maj:t fann, »enär ifrågavarande väganläggning, med afseende å innehållet i lagen om väghållningsbesvärets utgörande på landet, icke kunde anses vara att hänföra till för länet gemensamma angelägenheter, skäligt upphäfva öfverklagade beslutet». Det synes sålunda, som om § 2 landstingsförordningen varit mest afgörande för kammarkollegii tillstyrkan om

Ifrågasatt utredning om landstingens befogenhet med afseende å väganläggningar. (Forts.)

bifall till besvären, under det att innehållet i lagen om väghållningsbesvärets utgörande på landet varit hos Kongl. Maj:t afgörande för upphäfvande af landstingets beslut. Härigenom har naturligtvis landstingens befogenhet att bidraga till väganläggningar blifvit hämmad, och jag vågar påstå, att detta icke är utan skadlig påföljd, liksom jag äfven i likhet med den förste talaren måste förklara mig oförmögen att rigtigt förstå detta utslag. Lagutskottet har vid frågans behandling yttrat: »vid bedömande af frågan om landstingens behörighet i förevarande hänseende kan utskottet visserligen icke i allo ansluta sig till ofvan anförda uttalande af kammarkollegium, enär, med en sådan tolkning af landstingsförordningens och väglagens bestämmelser, landstingens befogenhet att understödja företag af ifrågavarande beskaffenhet skulle vara så godt som underkänd»; och derutinnan må man med allt skäl gifva lagutskottet rätt, men lagutskottet har icke heller ansett sig kunna tillstyrka ändringsförslaget och detta af lätt förklarliga skäl.

Detta rörande sjelfva frågan. Och då nu så är, att, såsom vi hört, en omarbetning af väglagen är förestående, har jag, med anslutning till den förste ärade talaren, velat yttra mig i frågan, i förhoppning, att vid denna omarbetning uppmärksamhet måtte fästas äfven dervid, att landstingen medgifves befogenhet att understödja vägföretag inom respektive områden, emedan jag tror det för dessa vägars utveckling inom de respektive länen vara af ganska stor betydelse, att landstingen jemväl få taga dessa frågor om hand.

Herr grefve och talman, jag har intet yrkande att göra.

Efter härmed slutad öfverläggning, biföll kammaren hvad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemstält.

Vid föredragning af Kongl. Maj:ts under sammanträdet aflemnade nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen, blef denna proposition på begäran bordlagd.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *af Burén* under tiden från och med den 14 till och med 31 innevarande månad.

Justerades två protokollsutdrag för denna dag.

På framställning af herr vice talmannen beslöts att de under dagen första gången bordlagda ärendena skulle sättas främst på föredragningslistan till nästa sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 2,39 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 14 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 2 e. m.

Herr statsrådet grefve *Wachtmeister* aflemnade Kongl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående understöd åt enkor och barn efter fyra genom olyckshändelse under tjensteutöfning omkomne tullbetjente;

2:o) angående rätt till ålderstillägg för aktuarien å kommerskollegii statistiska afdelning I. Flodström; samt

3:o) angående upphörande af den Stockholms stads brandförsäkringskontor förunnade frihet från afgift och kontribution.

Justerades protokollet för den 7 i denna månad.

Anmäldes och bordlades lagutskottets utlåtanden:

n:o 27, i anledning af väckt motion om ändring af 15 § i förordningen angående fattigvården den 9 juni 1871;

n:o 28, i anledning af väckt motion om ändring af 15 kap. 2 § giftermålsbalken; och

n:o 29, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af vissa paragrafer i förordningen angående patent den 16 maj 1884.

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m.

Föredrogs å nyo Kongl. Maj:ts den 12 innevarande mars bordlagda nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändrad lydelse af § 57 regeringsformen samt af §§ 13, 14, 16, 17, 19 och 25 riksdagsordningen.

Herr Leman: Jag har tillåtit mig att begära ordet, derför att jag anser, att i en fråga af så stor vigt som den föreliggande äfven det allra ringaste bidrag torde kunna vara af gagn för frågans belysning. Jag har icke för afsigt att ingå i någon kritik af de i den kongl. propositionen genomförda principer, utan ämnar blott gifva kammaren del af några små randanmärkningar jag gjort vid genomläsandet af det kongl. förslaget.

Hvad då först vidkommer § 57 regeringsformen, hvilken så synnerligen vigtiga paragraf i vår grundlag nu för andra gången föreslås till ändring, torde det väl kunna ifrågasättas, huruvida icke, då förslag till en genomgripande förändring af Andra Kammarens sammansättning blifvit framlagdt, klokheten skulle bjuda, att i denna paragraf infördes några skyddsåtgärder i fråga om beskattningen, eller med andra ord, huruvida icke tidpunkten nu skulle kunna anses vara inne att föreslå, det den direkta beskattningen eller åtminstone de normerande bestämmelserna derför måtte få form af *lag*. Detta torde äfven i någon mån gälla vissa frågor angående den indirekta beskattningen, t. ex. bränvinsmedlens fördelning och dylikt. Med den sammansättning, Andra Kammaren skulle kunna erhålla, i fall den kongl. propositionen vinner Riksdagens bifall, synes det mig nemligen kunna inträffa, att det nuvarande läget kan blifva rubbadt derhän, att afgörandet af de vigtigaste beskattningsfrågor kan komma att ligga i händerna på en ensidigt sammansatt andra-kammar-majoritet.

Uti § 13 riksdagsordningen har i 3:dje mom. införts en förändring, hvilken, derest man betraktar den endast helt ytligt, kan förefalla rätt obetydlig, men hvilken vid närmare granskning torde befinnas kunna blifva af ganska ingripande vigt. Här torde man kunna tillämpa Bastiats kända motto om »Hvad man ser och hvad man icke ser.» Man ser, att det är fråga om att stad, der två eller flere riksdagsmän skola utses, skall indelas i valkretsar, så att, om detta förslag blifver lag, det hädanefter ej kommer att finnas några Serutins de liste, utan endast Scrutins d'arrondissement, eller med andra ord, att valkretsarne komma att blifva lika många som riks-

dagsmännen. I Stockholm skulle man således få cirka 25 valkretsar, i Göteborg cirka 10 o. s. v.

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

Hvad man deremot vid ett ytligt betraktande icke genast ser, det är att den omständigheten, att man får särskilda valkretsar på sätt här föreslås, ganska betydligt inverkar till en förskjutning i demokratisk rigtning af rösträttsförhållandena. Hvad särskildt Göteborg angår, är min bestämda öfvertygelse, att i åtminstone 4 eller 5 valkretsar arbetarebefolkningen kommer att helt och hållet afgöra valets utgång. Så torde nemligen förhållandet blifva i stadsdelarne Annedal, Landala, Masthugget och Majorna, der nästan uteslutande eller till öfvervägande antal arbetare äro bosatta. Under åtskilliga år har det i Göteborg varit fråga om att göra en indelning i valkretsar för riksdagsmannaval. Beträffande stadsfullmäktigeval existerar redan en dylik indelning, men ifråga om valkretsar för riksdagsmannaval har man hyst fruktan, att en indelning i sådana skulle utfalla synnerligen ojemnt, i det att möjligen i en och annan valkrets nästan uteslutande de högst beskattade skulle blifva de afgörande, medan deremot i andra valkretsar — och dessa de flesta — de lägst beskattade, om de sammanslöte sig, skulle erhålla makten. Med hänsyn härtill har man i Göteborg icke infört valkretsindelning i och för riksdagsmannaval. Härvid är för öfrigt att märka, att, enligt nu gällande kommunallag och riksdagsordning, städerna, förutom Stockholm, hafva en ganska stor frihet ej endast i fråga om bestämmande, huruvida stad skall delas i kretsar för val af stadsfullmäktige eller af riksdagsmän, utan äfven i fråga om sjelfva grunden för valkretsindelningen. I sistnämnda hänseende har man t. ex. vid staden Göteborgs indelning i kretsar för val af stadsfullmäktige lagt till grund *röst*siffrorna, men icke befolkningssiffrorna. Staden är delad i tre kretsar, af hvilka en hvar är berättigad att välja så många stadsfullmäktige, som i förhållande till hela antalet stadsfullmäktige motsvaras af proportionen mellan summan af samtlige röstberättigades inom kretsen röstsiffror och summan af de röstberättigades i hela staden röstsiffror. En dylik anordning lärer icke vara afsedd att tillämpas vid den i den kongl. propositionen omförmälda indelning i valkretsar, utan torde denna, i analogi med indelningen af valkretsar på landsbygden samt för smärre städer, komma att ske efter folkmängden. Men äfven härigenom kommer i viss mån att ske en förskjutning i demokratisk rigtning, derigenom att i sådan valkrets, der arbetarebefolkningen utgör det stora flertalet, antalet af de röstberättigade, som ega utse en riksdagsman, uppenbarligen blifver betydligt mindre än antalet af röstberättigade i sådan krets, der befolkningen hufvudsakligen tillhör de mera bemedlade klasserna.

Ifrågasättas kan för öfrigt, huruvida icke stadgandet om städernas indelning i valkretsar bort — i likhet med hvad som är förhållandet i Tyskland och åtskilliga andra länder — betinga en föreskrift derom, att der vid val af riksdagsman den, som erhållit de flesta rösterna, ej fått absolut majoritet, omval bör förrättas mellan dem,

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

som erhållit de flesta och näst flesta rösterna. Med hänsyn till de närmare bestämmelser, som torde kräfvas i fråga om sättet och grunden för städernas indelning i valkretsar samt särskildt med hänsyn till de många föreskrifter, hvilka, för att förekomma valkrångel, torde blifva af nöden i fråga om sättet för uppgörande af röstlängder, synes det som om det hade varit af behofvet påkalladt, att i sammanhang med förslagen till grundlagsändringar äfven hade framlagts förslag till en särskild *vallag*.

Om emellertid valkretsindelningen kan anses vara ett steg i demokratisk rigtning, så förekommer i 14 § ett annat steg uti helt och hållet motsatt, eller i antidemokratisk rigtning genom stadgandet, att valrätt icke tillkommer någon, som häftar eller vid utgången af någotdera af de två senaste kalenderåren häftat för oguldna utskylder till staten eller kommun.

Det är min bestämda öfvertygelse, att genom detta stadgande en stor del kroppsarbetare komma att, om ock genom eget förvållande, betagas rösträtt. De redan nu så digra längderna öfver dem, som genom att häfta för oguldna kommunalutskylder förlora rösträtt, komma säkerligen att, då rösträttsstrecket sänkes så betydligt, enormt ökas.

Jag vet icke huru man i fråga om eftergift af oguldna kommunalutskylder förfar i Stockholm, men jag kan meddela, att i Göteborg har man för att undgå valbråk, på anmodan af magistraten, efterskänkt utskylderna för en stor del af de häftande. Justitieministern hoppas, att vid ett bättre ordnadt uppbördsväsen man skall få ett mindre antal sådana häftande, men jag vågar betvifla att, hvilka ansträngningar man än må göra för uppbördsväsendets förbättrande, detta i någon väsentlig mån skall kunna afhjelpa missförhållandet. Det går nu så till, särskildt hvad kommunalskatten beträffar, att denna t. ex i Göteborg erlägges i två terminer, maj och september, och först efter september månads utgång kunna restlängder upprättas. Vi veta, att i Sparta behöfdes ett par oxar för att transportera en penningesumma af 25 kr.; ett analogt förhållande existerar i storstäderna med hänsyn till restlängderna, ty der utgöra dessa nästan ett hästlass, och ännu mera torde de komma att svälla ut genom de nya bestämmelserna.

Då restlängderna blifvit uppgjorda, lemnas de till exekutorerna för indrifning. Sådant kan dock i de stora städerna omöjligen ske före det löpande årets slut, utan måste balanseras öfver till nästa året. Först sedan exekutorerna afslutat indrifningen och gjort vederbörliga anteckningar i restlängderna öfverlemnas längderna till stadsfullmäktige för granskning, och allra största delen af hvad då återstår oguldet blifver i Göteborg afskrifvet och *efterskänkt*. Genom detta förfarande har, med hänsyn till nu gällande lagstadganden, åstadkommits, att flertalet af dem, som under de tvenne åren före val af riksdagsmän i Andra Kammaren icke guldit sina kommunalutskylder, i röstlängden *icke* antecknas såsom häftande och alltså *icke* af sådan orsak förlora sin rösträtt, men genom det föreslagna stad-

gandet, att den, som vid *utgången* af de två åren före valen *häftat* för oguldna utskylder, förlorar sin rösträtt, kan vid det förhållande att, såsom nämndt är, efterskänkande af kommunalutskylder i de stora städerna icke kan ske under *löpande* året, ett efterskänkande af dessa utskylder icke medföra, att den, som icke guldit samma utskylder, erhåller rösträtt.

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

I 14 § föreslås vidare två nyheter i vår lagstiftning, nemligen att en viss åldersgräns skulle gifva dubbel rösträtt, samt att en sådan dubbel rösträtt äfvenledes skulle tillkomma den, som är eller varit gift. Denna senare bestämmelse — man må om dess befogenhet hysa hvilken åsigt som helst — torde emellertid komma att leda till en förskjutning i demokratisk rigtning; ty kändt är ju, att kroppsarbetarne i allmänhet ingå tidigare äktenskap än tjenstemän, köpmän eller i allmänhet än medelklassen.

Uti 16 § föreskrifves, att valen skola förrättas omedelbart inför magistraten. För så vidt likväl inom en stad val skola ske på en och samma dag, blifver det enligt mitt förmenande en omöjlighet att med den föreslagna valkretsindelningen förrätta dem omedelbart inför magistraten. I Stockholm skulle nemligen behöfvas cirka 75 och i Göteborg omkring 30 delegerade eller valförrättare. Således måste valen för de olika kretsarne försiggå på olika dagar, och detta så mycket hellre, som valbarheten icke är bunden vid valkretsen, utan utsträckt till hela stadskommunen. Om valen skulle ske på en och samma dag, skulle alltså erfordras att, på det valförrättaren skulle få tillfälle granska, huruvida person, hvilken tilldelats röster, är valbar, i Stockholm och Göteborg respektive 25 och 10 röstlängder öfver hela staden upprättades, hvilket väl vore temligen opraktiskt.

En nyhet har tillkommit i fråga om vallängdens justering, — äfven en reform i antidemokratisk rigtning, — bestående deri, att anmärkning mot röstlängden skall i stad skriftligen ingifvas till magistraten sist *å tredje dagen före valet*. Nu går det så till i de stora städerna, der massor af väljande finnas, att den, som i längden finnes antecknad såsom häftande för oguldna utskylder, hvilka han dock efter längdens upprättande erlagt, eger rätt att under sjelfva valförrättningen genom qvitterad debetsedel eller genom exekutors qvitto styrka, att han fullgjort sin betalningsskyldighet. Vid sådant förhållande utstrykes i röstlängden anmärkningen derom, att personen i fråga »häftar», och han tillåtes aflemna sin röstsedel.

Om åter det nyss omförmälda stadgandet blefve upphöjdt till lag, så torde med säkerhet kunna förutses, att särskildt mången kroppsarbetare, hvilken i sista stund erlagt sina utskylder och hvilken hvarken torde hafva tid eller förmåga att granska röstlängden samt att mot densamma framställa *skriftlig* anmärkning, kommer att förlora sin rösträtt.

Utan afseende å föreskrifterna om sätt och tid för röstlängdens justering, torde jemväl kunna ifrågasättas, huruvida icke tidpunkten nu vore inne att, till förekommande af åtskilligt formalistiskt val-

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

trassel, föreskrift gjordes derom, att den vederbörligen justerade röstlängden skulle ega vitsord, der ej före valets slut anmärkningar mot densamma blifvit framstälda.

Slutligen får jag påpeka en föreskrift, som jag icke kan förstå, nemligen hvarför man icke, då man nu för vissa fall vill medgifva en person två röster, äfven stadgar, att likasom vid stadsfullmäktigeval och andra val, der graderad röstskala förekommer, de båda rösterna skulle antecknas på *en* röstsedel, utan föreskrifver, att två särskilda röstsedlar skola aflemnas. I statistiskt afseende skulle det ju vara af stort intresse att erfara, huru många som begagna sig af sin dubbla rösträtt.

Jag har icke något vidare att tillägga, utan tillåter mig endast hemställa till konstitutionsutskottet, att det måtte taga i öfvervägande, om och i hvad mån de af mig nu gjorda anmärkningar må kunna förtjena något beaktande.

Herr Benedicks: Med afseende å tiden för framlemnandet af denna proposition tror jag, att Riksdagen kan framföra sin tacksamhet till Kongl. Maj:t; kanske står det i något sammanhang med, att *den* utredning, som Riksdagen förut begärt, icke har framkommit. Jag vet icke, huru dermed förhåller sig; i alla fall är denna proposition af sådan ofantlig vigt, att det förvånar mig, att den kunnat så sent framlemnas.

Innan denna proposition emellertid nu remitteras, vill jag framhålla några synpunkter, hvarur den bör betraktas, i främsta rummet med afseende derpå, att det nuvarande maktförhållandet mellan Första och Andra Kammaren kommer att alldeles förändras. Principielt är jag visserligen icke emot, att arbetarne, såsom nu är meningen, komma att få sin röst med i Riksdagen, men detta likvisst endast i sådant mått, att andra klasser derigenom icke kunna komma att förtryckas och att vigtiga ändamål derigenom icke komma att åsidosättas.

Härvidlag finner jag i främsta rummet, att sådana åtgärder icke äro behöfliga. Om det vore fråga om en klass, som hittills icke varit representerad, som skulle lida af förtryck, vore jag med derom, men så är Gud ske lof icke förhållandet i vårt fria fosterland. Att en tid kommer, då arbetarne komma att utgöra en klass på samma sätt som nu hemmansegarne, derom hyser jag intet tvifvel. För min del tror jag likvisst, att detta ännu är *för tidigt;* ty första vilkoret för att en klass skall få ett dominerande inflytande på allmänna angelägenheter är, att den skall kunna rätt uppfatta statens idé, att den skall vara bärare af kulturen. Och, mine herrar, uti dessa dagar, då det framför allt gäller *vårt försvar,* finner jag utaf de mångfaldiga, oupphörliga uttalanden, som gjorts vid alla arbetaremöten, icke annat än att arbetarne vilja sätta sig emot försvaret.

En annan synpunkt, från hvilken man måste se denna åtgärd, är i fråga om *bevillningen.* Ännu har icke så stor skilnad förefunnits mellan Andra och Första Kammaren, att man i detta hänseende haft anledning till farhågor; denna punkt i författningen har fungerat

väl. Men hädanefter kan man hafva stor anledning att frukta, att så icke kommer att blifva förhållandet.

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

Det är slutligen ur ännu en synpunkt jag ser framtiden ganska dyster, ifall den kungliga propositionen skulle bifallas, och det är, att det motsatsförhållande, i hvilket Första och Andra Kammaren skulle komma att stå till hvarandra, blir så skarpt, att här antagligen, såsom i många andra länder, kan uppstå en tid — och det en lång period — af *visne-politik*.

Jag vill icke ingå på de närmare bestämmelserna, men vill framhålla, att jag för min del åtminstone hoppas, att, såsom förslaget föreligger, det icke måtte af Riksdagen bifallas.

Hans excellens herr statsministern friherre von Otter: Jag har trott det kunna vara på sin plats att redan i dag några ord uttalas från regeringsbänken i denna betydelsefulla fråga, utan att jag derför anser det vara anledning att upptaga några af de anmärkningar, som af föregående talare här framstälts. De ord, jag önskat säga, skola vara af allra största allmännelighet.

Riksdagsordningen bestämmer angående konstitutionsutskottets åligganden beträffande grundlagarne, att det vid deras granskning skall föreslå Riksdagen de förändringar uti desamma, som utskottet anser högst nödiga och nyttiga och möjliga att verkställa. Samma synpunkter, som grundlagen här nedlagt beträffande konstitutionsutskottets åliggande i fråga om grundlagarne, samma synpunkter är det naturligtvis, som skolat vara ledande vid den granskning, om jag så får säga, utaf grundlagarne, som regeringen förehaft med anledning af Riksdagens framställning om en utredning rörande en utvidgad rösträtt och dess begäran om förslag i sådant syfte. Att en utvidgning af rösträtten är både nödig och nyttig, derom har jag för min del icke kunnat hysa det allra minsta tvifvel, och inom regeringen har ock denna åsigt varit allmän, i all synnerhet efter den ökade utbildningstid, som genom fjorårets beslut i försvarsfrågan har lagts på vår ungdom. Jag tror, att det ligger synnerlig makt uppå att de, som komma att stå sida vid sida i ledet, skola hafva den känslan, att, derest de fullgöra hvad de böra, de skola vara alldeles likstälda, med ett ord, de skola hafva samhörighetskänsla. Om det sålunda varit lätt att fasthålla de första två synpunkter, som grundlagen framhåller, har det varit så mycket svårare att kunna säga, huruledes ett förslag till ändring uti här ifrågavarande afseende borde affattas för att kunna påräkna godkännande af Riksdagens kamrar. För att det skulle kunna verkställas, såsom grundlagen säger, var det ju nödvändigt, att det ikläddes sådana former, att det åtminstone skulle hafva någon utsigt för sig att vinna ett sådant gillande. Det förelåg då endast ett enda förslag, om hvilket kunde sägas, att det tillvunnit sig någon afsevärdare tillslutning inom riksdagskretsar, det förslaget nemligen, att rösträtt skulle tillkomma en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man.

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

Kammaren erinrar sig säkerligen såväl de ord, som vår nuvarande riksdagsordnings upphofsman yttrat i detta hänseende, som de ord, hvarmed en mycket uppburen talare i denna kammare, landshöfding Axel Bergström, vid 1891 års riksdag uttalade sig i frågan. Båda dessa högt förtjente och framstående män hafva ju för många år sedan förordat en sådan utvidgning af rösträtten. Dessutom finnes ju äfven i medkammaren ett betydande parti, hvars medlemmar i andra frågor intaga mycket afvikande och mycket avancerade ståndpunkter, men som likväl kunnat förena sig om denna grund för en rösträttsutvidgning. Men, såsom jag nyss antydde, för regeringen har det varit alldeles påtagligt, att ett rent förslag, om jag så får säga, om rösträttens utvidgande på denna grundval icke skulle kunna vinna bifall vare sig i denna kammare eller i Andra Kammaren. Derför var det också en nödvändighet att tillse, huruvida man skulle kunna ikläda det sådana former, sådana qvalifikationer eller sådana hvad man kallar garantier, att derigenom sannolikheten för framgång skulle förbättras. Man tillsåg då noga, att deruti icke intogs något, som kunde sägas vara rigtadt mot något visst parti eller någon viss klass. Nej, de garantier, som äro intagna i det kungliga förslaget, äro sådana, som träffa alla samhällsklasser, alla partier, och de böra således i och för sig icke kunna utgöra något skäl för afslag från någon sida. Emellertid är det ju, såsom jag redan påpekat, en synnerligt vansklig sak att kunna framställa ett förslag, som skall kunna tillvinna sig Riksdagens gillande; och allt hvad man då kan göra är att hoppas, att konstitutionsutskottet i första hand och derefter Riksdagen vill skänka det kungliga förslaget den välvilliga behandling, som för visso syftet med dess framläggande åt detsamma förtjenat. Förslagets framläggande kan ju i intet fall vara till skada. Hoppas må man naturligtvis, att det i oförändrad eller förändrad form skall kunna blifva hvilande, men äfven om så lyckligt icke skulle ske, så förmenar jag, att dess framläggande ändock bör medföra en väsentlig fördel icke blott för Riksdagen och Kongl. Maj:t utan för hela vårt land, som derigenom blifvit satt i tillfälle att höra folkombudens omdöme om detta förslag, det må vara godt eller dåligt, och då de, som efter komma för att en gång pröfva ett nytt förslag, derigenom få någon ledning vid uppgörande af det nya förslaget.

Den ärade talare, som näst före mig hade ordet, yttrade i början af sitt anförande något derom, att förslaget hade så sent framkommit. Jag vet icke, derest detta skall anses såsom ett klander mot regeringen, huruvida detta klander kan anses på något sätt befogadt eller ens rimligt. Det är kammaren säkerligen bekant, att med den anbefalda utredningen angående rösträtten har användts all den skyndsamhet, som varit möjlig. Detta oaktadt fans den 13 januari innevarande år icke något fullständigt färdigt annat än en preliminär utredning, en — om jag så får säga — utredning i sammandrag, fullt tillräcklig visserligen för att kunna pröfva och

motivera ett rent förslag om rösträttens utvidgning på grundval af den kommunala skattskyldigheten. Men på denna utredning skulle grundas en hel del annat. Riksdagen har begärt att få en fullständig utredning; den har begärt att vid denna utredning skulle komma under ompröfning en mängd olika saker, i fråga om hvilka det var absolut omöjligt att »komma någon vart», innan åtminstone den preliminära undersökningen förelåg afslutad. Afven förut inkommo visserligen fragmenter, men det var omöjligt att bearbeta en så stor fråga som denna förr än man hade materialet någorlunda samladt, och efter den tiden har all möjlig möda användts för att påskynda arbetet. Detta har upptagit in alles sju veckor från det att nämnda utredning inkom, och då Riksdagen ännu icke är fullt halfgången, bör man väl kunna hoppas, att icke Riksdagen åtminstone vill använda det såsom ett klander mot regeringen, att icke rösträttsförslaget kommit fram tidigare, ty det har varit omöjligt att komma med det förr, om man på samma gång skulle fullgöra hvad Riksdagen i sin skrifvelse i denna fråga begärt.

Kongl. proposition angående ändrade bestämmelser om politisk rösträtt m. m. (Forts.)

Efter härmed slutad öfverläggning hänvisades den kongl. propositionen jemte de i anledning deraf inom kammaren nu afgifna yttranden till konstitutionsutskottet.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran statsutskottets den 12 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 7.

Föredrogs och företogs punktvis till afgörande bevillningsutskottets den 12 innevarande månad bordlagda memorial n:o 16, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande n:o 15 i anledning af väckt motion om ändring i tullsatserna för vissa slag af väfnader.

Punkten 1.

Den föreslagna voteringspropositionen godkändes.

Punkten 2.

Utskottets hemställan i förra delen af punkten bifölls.

Derjemte beslöt kammaren att under den af utskottet i senare delen af punkten angifna förutsättning godkänna den af utskottet föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kongl. Maj:ts denna dag aflemnade nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående understöd åt enkor och barn efter fyra genom olyckshändelse under tjensteutöfning omkomna tullbetjente; och

2:o) angående rätt till ålderstillägg för aktuarien å kommerskollegii statistiska afdelning I. Flodström.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kongl. Maj:ts under dagen aflemnade nådiga proposition till Riksdagen angående upphörande af den Stockholms stads brandförsäkringskontor förunnade frihet från afgift och kontribution.

Herr *Svedelius* aflemnade en motion, n:o 33, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Denna motion blef på begäran bordlagd.

Justerades fyra protokollsutdrag för detta sammanträde.

På framställning af herr talmannen beslöts, att lagutskottets utlåtanden n:is 27—29 skulle sättas främst bland betänkandena på föredragningslistan till morgondagens sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 2,46 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Stockholm, Nya Tryckeri-Aktiebolaget, 1902.